

# Édes Anyanyelvünk

2013. JÚNIUS

XXXV. ÉVF. 3. SZÁM

100 ÉVE SZÜLETETT  
WEÖRES SÁNDOR  
3. ANYANYELVI JUNIÁLIS  
SZÉPHALOM,  
2013. JÚNIUS 21–23.

## A TARTALOMBÓL:

Búcsú Maróti Istvántól

Wacha Imre:  
A testbeszéd nyelve

Horváth László:  
*Lehet-e valakit győzködni?*

Kemény Gábor:  
Régies igealakok

Minya Károly:  
Honnan ered a *spa*?

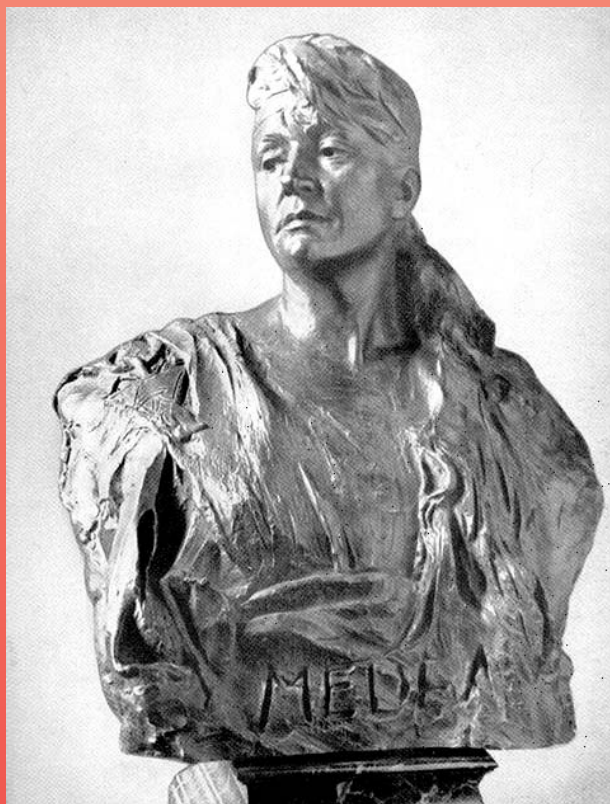
Grétsy László:  
*Az mellett, ez miatt, eznélkül*  
és társaik

Büky László:  
Weöres Sándor centenáriuma

Balázs Géza:  
Az élet titka felé

Balog Zoltán és  
Baranyay László köszöntője  
a magyar nyelv hetén

És: események, könyvek,  
nyelvi játékok, keresztretjvény



Stróbl Alajos:  
Jászai Mari mint Medea  
(1893)

É  
A

Amikor dallam, anyanyelvismeret, költészet egybeesik... A 3. anyanyelvi juniális éppen Weöres Sándor 100. születésnapjára esik. Ezért június 22-én délelőtt Széphalomban, A Magyar Nyelv Múzeumában Weöres-szimposiumot tart A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. **Pomogáts Béla** személyes visszaemlékezését **Nagy L. János** elkötelezett Weöres-kutató előadása követi, majd ugyancsak Weöresről tart előadást **Fráter Zoltán**, **Nyiri Péter**, **Minya Károly** és **Balázs Géza**.

Az ASZ ifjúsági szervezete már 21-én pénteken délutántól nyelvi játékokkal, kosztümös felvonulással és még számos meglepetéssel készül. 22-én este a színpadon Élő Tetten ért szavak. Majd pedig indul a vidéki múzeumok éjszakája. A DUE Médiahálózat bekapcsolja a Kazinczy Rádiót.

## Weöres jegyében

### 3. anyanyelvi juniális, Széphalom, 2013. június 21–23.

A juniális ismét a vadéltfőző-verseny tószomszédságában lesz, külön ebédre nem kell gondolni. Pénteken még Sátoraljaújhely látnivalóit is ajánlják a juniálisra érkezőknek (a most felújított Kazinczy Múzeum különösen érdekes), vasárnap pedig túra indul Magyarország egyetlen tengerszeméhez, Károlyfalvára.

Minden program nyilvános.

Szeretettel várják az érdeklődőket a rendezők: Anyanyelvápolók Szövetsége, Anyanyelvi Konferencia – A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport, Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda, Bolyai Műhely Alapítvány, DUE Médiahálózat, Petőfi Irodalmi Múzeum – A Magyar Nyelv Múzeuma.

További friss információk: [www.anyanyelvapolo.hu](http://www.anyanyelvapolo.hu), [www.e-nyelv.hu](http://www.e-nyelv.hu).

**A szervezők**

**Stróbl Alajos** (Liptóújvár, 1856. június 21. – Budapest, 1926. december 13.). Szobrász, a századforduló magyar szobrászatának vezető egyénisége. 1876–80 között Bécsben tanult, már 1877-től kiállító művész volt. 1881-ben megbízást kapott az újonnan épült Operaház épületére, két homlokzati szobor és a bejáratnál két ülőszobor (Erkel, Liszt) megmintázására. Ettől az időtől kezdve 40 éven át ő volt Magyarország legfoglalkoztatottabb emlékműszobrásza. 1893-ban mintázta Arany János szobrát (a Nemzeti Múzeum kertjében), majd 1904-ben a Várban felállított Mátyás-kutat, 1906-ban a budapesti Halászbástyán lévő Szent István lovas szobrot. Az említettek kivül még számos szobra áll Budapest közterein.

Több külföldi és magyar kitüntetést kapott. Egyik fő művét, az 1900-as keletű Anyánk című szobrát a párizsi világiállítás nagydíjjal jutalmazták. Évtizedeken át volt a Képzőművészeti Főiskola tanára, hatása úgyszólván felmérhetetlen.

## TARTALOM

<b>Grétsy László:</b> Végső búcsú egy igazi jó embertől	3
<b>Wacha Imre:</b> A testbeszéd nyelve	4
<b>Balázs Géza:</b> Miért érdekes? A bőr emlékezik	5
<b>Horváth László:</b> Lehet-e valakit győzködni?	6
<b>Kemény Gábor:</b> Régies igealakok	7
<b>Minya Károly:</b> Csevegő tanácsadók, avagy honnan ered a <i>spa</i> ?	8
<b>Grétsy László:</b> <i>Az mellett, ez miatt, ezenkívül</i> és társaik	9
<b>Vecsernyés János, Vecsernyés Ildikó:</b> Makacs hibák a médiában	10
<b>Dóra Zoltán:</b> <i>Toklász</i>	10
<b>Balog Lajos:</b> Újabb félrevezetések	11
<b>Holczer József:</b> Szálló- és még nem szálló igék a kávéról	11
<b>Büky László:</b> „Ott lakomáznánk a közös töveket”. Weöres Sándor centenáriuma	12
<b>Zimányi Árpád:</b> Változó tanárképzés – változó szakok és szaknevek	13
<b>Dr. Makra Zsigmond:</b> Testvérhegy, Viharhegy	13
<b>Buvári Márta:</b> Szálkák	14
<b>H. Varga Márta:</b> Az antonimákról	15
<b>Mohay Zsuzsanna:</b> Múltidő-használat a 16. században	16
<b>Balázs Géza:</b> Az élet titka felé: Behálózva és Villanások	17
<b>Vasné Tóth Kornélia</b> (összeállító): <a href="http://www.manyszi.hu">www.manyszi.hu</a>	18
Hírek, tudósítások	19
<b>Balog Zoltán</b> köszöntője	20
<b>Baranyay László</b> köszöntője	21
Pontozó	22
Keresztretjtvény.	23
Új szavak, szólások (75.)	23
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek.	24

## ÉDES ANYANYELVÜNK • AZ ANYANYELVÁPOLÓK SZÖVETSÉGÉNEK FOLYÓIRATA

Megjelenik évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős kiadó: Juhász Judit

Felelős szerkesztő: Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza, Kemény Gábor, **Maróti István**

A szerkesztőség címe:  
1053 Budapest, Károlyi u. 16.

Honlap: [www.anyanyelvapolo.hu](http://www.anyanyelvapolo.hu)  
(vagy: [www.anyanyelvapolo.hu](http://www.anyanyelvapolo.hu))

Villámposta: [ea@anyanyelvapolo.hu](mailto:ea@anyanyelvapolo.hu)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt.  
Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.).

Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél.

E-mail: [hirlapelofizetes@posta.hu](mailto:hirlapelofizetes@posta.hu)

Fax: 303-3440

Információ, reklamáció: 06 80 444-444

További terjesztők: Magyar Lapterjesztő Rt. és Könyvtárellátó Kht.

Ára: 250 Ft.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják.

Tagdíj: 2000 Ft/év, tanulónak, nyugdíjasoknak: 1500 Ft/év.

Belépési nyilatkozat kérhető:

Anyanyelvápolók Szövetsége,  
1053 Budapest, Károlyi u. 16.  
Tel.: 317-3062, 317-3611/208

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága:  
Balázs Géza, Bencédy József (a szerkesztőbizottság elnöke), Grétsy László, Heltainé Nagy Erzsébet, Juhász Judit, Kemény Gábor, **Maróti István**

Műszaki szerkesztő: Kovács Gyula

Lapunk kiadását

az Emberi Erőforrások  
Minisztériuma,



a Nemzeti Kulturális  
Alap,



a Consequit  
Csoport,



a Magyar Fejlesztési Bank  
segíti.



ISSN 0139-0457 (nyomtatott)  
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: Opticult Bt.  
Nyomás: mondAT Kft.

# Végső búcsú egy igazi jó embertől

## Maróti István 1945. október 31. – 2013. április 9.

Számomra szinte hihetetlen, felfoghatatlan, de sajnos, igaz. Lapunknak, az Édes Anyanyelvünknek 1992 óta szerkesztője, az Anyanyelvpolók Szövetségének kezdettől, tehát 1989-től fogva titkára, majd 1994-től főtítkára alig néhány hete váratlanul itt hagyott bennünket. Vele egy olyan embert veszítettünk el, aki, bár voltaképpen nem is nyelvész volt, hanem irodalomtörténész, népművelő és muzeológus, mind az Édes Anyanyelvünk folyóiratnak, mind az Anyanyelvpolók Szövetségének legfőbb összetartója, összefogója volt. Igaz, ebben segítette őt, hogy volt egy „hátszaga”, a Petőfi Irodalmi Múzeum, amely az ő révén, rajta keresztül otthont adott mind lapunknak, mind magának a szövetségnek, de a legfőbb érdeme mégsem ez, hanem varázslatos egyénisége, az a szeretet és segíteni akarás, amelyet mindenki érzett, aki ismerte őt.

E kurta búcsúztatónak nem feladata, hogy halottunk életútját, életművét értékelje vagy legalább bemutassa. Én történetesen nem is tudnám ezt megtenni, mivel tevékenységének csak azt a részét ismerem, amely bennünket az utóbbi negyed században, a 80-as évek végétől kezdve összekötött. Hogy korábban – vagy később is – több fontos kulturális intézményben töltött be különböző posztokat; hogy legutóbbi munkahelyén számos kiállítás rendezett neves íróinkról, költőinkről; vagy hogy a Magyar Rádió Kritikusok fóruma című műsorában éveken át könyvkritikákat készített, azt jórészt csupán Ki kicsoda?-féle lexikonok, kiadványok lapjairól, valamint az általa szerkesztett munkákból tudom (Emlékek völgye, Imátlan ima, Adyra gondolkodok, Szembeszélben stb.). Az Anyanyelvpolók Szövetsége, valamint az Édes Anyanyelvünk folyóirat azonban összehozott bennünket, s ez bőven elég volt arra, hogy megismerjem s legjobb barátaim egyikének tekintsem. Ami őt a legjobban jellemezte – s amit e kis megemlékezésem címébe is kivetítettem –, az a hallatlan emberszeretete, amelyhez hasonlót zaklatott, pénzcentrikus korunkban másoknál már csak alig-alig találhatni. (Külön szerencsémnek tekintem, hogy az én ismeretségi körömben hál'istennek még akad néhány ilyen ember, de ez most nem ide tartozik.)

Maróti Istvánt, elhunyt barátunkat azért neveztem „igazi jó ember”-nek, mert, mint sokszor meggyőződhettem róla, az ő cselekedeteinek legfőbb célja, mozgatórugója szinte mindig az volt, hogy valakinek vagy valakinek jót tegyen. Aki hozzá fordult valamilyen kérésével – akár ismeretlenül is –, szinte biztos lehetett abban, hogy Pista barátunk igyekszik neki segíteni, igyekszik a kérést teljesíteni. Balázs Géza kollégám és barátom, szövetségünk ügyvezető elnöke a honlapján – két nappal a szomorú, mindnyájunkat porig sújtó esemény után – így ír Maróti Istvánról: „Mindig volt valaki, akit fölkarolt: fiatal zongoratehetséget, idős költőt, kiharcolt nekik bemutatkozási lehetőséget. Éjjel-nappal telefonált,

igyekezett mindenkit mindenkivel összekapcsolni. Türellemmel és megértéssel kezelt minden problémát.”

Mesteri jellemzése ez halottunknak. Maróti Pista csakugyan ilyen volt. Magával szinte nem is törődött, csak másokkal. Ez a magyarázata annak is, hogy önálló nagy munkákat nemigen hagyott maga után, s hogy a fontosabb díjak, kitüntetések is elkerültek. Pedig remek megjelenése, kiváló beszédképessége, nagyszerű szervezőképessége mind alkalmassá tette őt arra, hogy e képességeit felhasználva egy kicsit a saját útját is egyengesse. Persze, erre valószínűleg nem volt szükség, hiszen e nélkül is fontos posztokat töltött be, de azért, miközben teljes mértékben egyetérték ezzel az alapelvével, mégis példaadónak tartom, hogy ő, amikor egy államtitkárral vagy egy bankvezérrel került kapcsolatba, soha nem személyes dolgairól ejtett szót, hanem azon fáradozott, hogy az Anyanyelvpolók Szövetségének vagy a szövetség lapjának próbáljon valamilyen támogatást szerezni.

Magánéletét voltaképpen nem is ismerjük, legalábbis én nem, mert sohasem ez volt a beszédtema, hanem

mindig közös teendőink intézése, szervezése; annak biztosítása, hogy rendezvényeinknek mind tárgyköre, mind színhelye és hangulata megfeleljen a legkényesebb igényeknek is. Ennek megfelelően mindig, mindenhol ápoltan, elegánsan jelent meg. Remek előadásokat tartott, rendre kitűnő szóvivőnek bizonyult. Am, mint most kiderült, magára nem vigyázott.

Halála előtt két héttel felhívott telefonon. Addig soha nem beszélte esetleges egészségi problémáiról, de akkor elmondta, hogy most egy rövid ideig nem találkozhatunk, mert néhány napra – mint mondta, járási nehézségei miatt – befekszik egy kórházba kivizsgálás céljából. Én éppen elutazóban voltam a hívása idején. Megbeszéltük, hogy egy hét múlva, amikor megjövök, hívjuk egymást. Amint megjöttem, próbáltam felhívni, de nem sikerült vele kapcsolatot teremtenem. Szorgos keresés után egyik testvérét elértem, s lesújtva hallottam, hogy szervezetét egy gyilkos kór támadta meg, s azonnali műtetre volt szükség. Családi ügyben újabb pár napra vidékre kellett mennem. Aggodalommal eltöltve, szorongva érkeztem haza, s azonnal igyekeztem bizonyosságot szerezni arról, hogy már minden rendben van, de amitől titokban egyre jobban tartottam, bekövetkezett. Szeretett barátom, szövetségünknek és folyóiratunknak egyaránt egyik tartóoszlopa másokra mindig féltő szeretettel tudott vigyázni, magára azonban nem. Eredményes, dolgos – és bátran mondhatom: sikeres – életének 68. esztendejében elhunyt.

Horatius ezt írta egy helyütt: „Létünk s művünk a halálé.” Voltaképpen igaza van, de csak az egyén szempontjából. Szeretett barátunk, munkatársunk léte és műve az ő szemével tekintve csakugyan a halálé, de az emléke nekünk, többieknek mindörökké megmarad.

Grétsy László





# A testbeszéd nyelve

1. A testbeszéd (a nonverbális kommunikáció vizuális csatornájának) eszköztárában jelentős szerepe van a mimikának.

A mimika „eszköztárában” – a szakirodalom szerint – (különböző formájú ráncaival és ráncolásával) a homlok-nak, a szemnek, (összehúzásával, megemelésével) a szemöldöknek és sokféle mozgásával a két ajknak van szerepe az érzelmek kifejezésében, a hallottakra való reagálásban, kommunikációs utasítások nyújtásában, azaz a kommunikáció szervezésében.

A szakirodalom nem nagyon szól az orrnak a szerepéről. Nem említi, hogy bármilyen informatív, bizonyos esetekben pedig érzelmekifejező funkciója is lenne. Legfeljebb bizonyos gesztusokkal kapcsolatban kerül szóba: az orrérítést a hazugság, a füllentés, a zavar jeleként értelmezi például Pease A testbeszéd című munkájában.

Pedig nyelvünkben sok példát találhatunk informatív és érzelmek kifejező szerepére részben állandósultnak tekinthető szókapcsolatokban, jelzős szerkezetekben. Így például a *rezes orr*, a *borvirágos orr*, a *veres orr* többnyire azt jelzi, hogy tulajdonosa nem veti meg a szeszes italt.

Szólásokban, szólásszerű kifejezésekben azonban már inkább a lelkiállapotra, magatartásformára utal: *félreáll az orra* 'nem tetszik neki valami', *lekonyul az orra* 'megbántódott, mert nem sikerült neki valami', *lóg az orra* 'bánatos vagy sértődött', *megnyúlik az orra* 'sikertelenség miatt bánatos lesz', *látni az orrán*, *az orráról*, *hogy...* 'látszik rajta, hogy nem mondott igazat vagy nem tetszik neki valami', *bántja valami az orrát* 'valami nem tetszik neki', *előre tolja*, *fenn vagy magasan hordja az orrát* 'büszke, gőgös, lenéző; gőgösen, büszkén, másokkal szemben lenézően viselkedik'; *felhúzza*, *feldúzza az orrát valamiért* 'megsértődik, neheztel valami miatt', *félrehúzza az orrát* 'nem tetszik neki valami', *fintorgatja*, *fintorítja az orrát* 'nemtetszését érezteti', *leereszti*, *lógatja az orrát* 'szomorú, levert, bánatos', *hosszú*, *lógó*, *megnyúlt orral* 'kudarccal, szomorúan, leverten', *rezet árul az orra* 'szereti a bort, iszákos'; *az orra alatt motyog*, *orrából*, *orrán át* vagy *keresztül beszél* 'motyogva, érthetetlenül vagy nehezen érthetően szól, illetőleg túlságosan szerény, esetleg úgy szólal meg, hogy csak a közvetlen közelében értsék'; *orrol valamiért*, *megorrol valakire* 'megsértődik, megharagszik valakire valamiért' stb.

Érzelmeket, elsősorban heves indulatot: haragot, sértődöttséget fejezhet ki az is, ha valakinek erős, hallható lélegzetvétel közben feltűnően tágul és szűkül az orrcimpája. Ezt főleg filmek premier- vagy szuperplán felvételein figyelhetjük meg érzékeny alkatú vagy heves vérmérsékletű szereplőknél, főleg olyan hölgyeknél, akiknek finom, vékony az orrcimpájuk. Az összeszűkülő orrcimpák visszafojtott érzelmeket jeleznek.

2. Viszonylag sok szó esik a nonverbalitással foglalkozó közlésekben az érintésről. Főleg a kézfogás kapcsán: milyen formában nyújtja kezét a partner, mennyire és hol fogja, ragadja meg társa kezét, karját, s ritkábban, milyen a kézfogása: erős-e, erőtlen-e, s még ritkábban: hideg-e, meleg-e, száraz-e, nedves-nyirkos-e a keze, izadt-e, verejtékes-e a tenyere. Más formában tárgyalja az érintést a pedagógiai szakirodalom.

Van azonban a hallgatók, partnerek reakciójának olyan érzékelése is, mely nem a látvány vagy hallás révén jut el az előadóhoz, hanem a bőrérzékelés által, mégpedig a hallgatók testének, kezüknek érintése nélkül. Erre utalnak az olyan metaforikusnak tekintett kifejezések a színi-, előadói és hangversenykritikákban, mint *felforrósult a hangulat*; *hűvös légkörben zajlott le az előadás*; *hűvösen fogadták az előadót, de fölmelegedett iránta a hallgatóság*; *hűvös fogadtatásban részesít valakit*; *hűvös légkörben indult az előadás, de forró sikert hozott*; *meleg fogadtatás*; *felmelegült körülötte a légkör*; *kihűlt körülötte a levegő*; *fagyos légkör*; *fagyossá vált, megfagyott körülötte a levegő*; *langyos siker*; *beletüzesedett a vitába*; *tüzesen érvelt*; stb.

Ezek a megállapítások tulajdonképpen reális megfigyelésen alapulnak. A semleges vagy ellenséges magatartás nem jár erőteljesebb „hőleadással”; hideg, hűvös marad a terem levegője, ha csak nincs túlfűtve, vagy nincs meleg nyár (*hideg, fagyos légkör*). A figyelem, az érzelmi *hevíület* megemeli az emberek hőmérsékletét, a *kipirult arcú*, *felhevült* embereknek szaporább lesz a szívverésük, *belemelegednek* a beszélgetésbe, a figyelembe, ezért több hőt adnak le, következőképpen felmelegszik a terem légköre is. És ezt az előadó a bőrén érezheti. Ugyancsak érezheti a terem légkörének kihűlését is, ha „kiejtette kezéből, gondolatköréből” a hallgatóságát. Ebben az esetben a hallgatóság lecsillapodik, figyelme lankadtával kevesebb hőt ad le, ezért lehűl a terem levegője, csökken hőmérséklete.

Az ilyen, az előadó bőrén is érezhető jelzések figyelmeztethetik a szónokot, hogy a hallgatók figyelme lanyhult, tehát váltania kell, esetleg egy-egy kitérő, érdekesebb példa stb. segítségével vissza kell szereznie hallgatóinak érdeklődését.

3. Még kevesebb szó esik a fülről. Pedig arra is utalnak szólásaink, szólásszerű szókapcsolataink – sokszor állatról emberre átvitt megfigyelés alapján: *a füle botját* vagy *bojtját sem mozdítja*; *kinyitja*, *hegyezi a fülét*, *az egyik fülén be*, *a másikon ki*; *kétféle áll a füle*; *lóg a füle*; *füle-farka lóg*; *ég a füle*; *fülig szalad a szája*, *fülig pirul*, *befogja*, *beszukja a fülét*; stb.

A testnek más részeivel, így a kéznek, a fejnek, a szemnek, a karnak, a lábnak és általában a mozgásnak a szerepével bőségesen foglalkozik a testbeszéd szakirodalma. Nagyon sok állandósult szókapcsolat utal ezeknek és más testrészeknek a kommunikációs szerepére. Ezek azonban már nem férnek bele egy-egy rövid cikkbe.

Wacha Imre

# Miért érdekes?

## A bőr emlékezik

Az emberi test az egyik legfontosabb jelhordozó. A testjelek a lapulevéltől indultak el, és az öltözködésen, divaton át eljutottak a testátalakításig. A test állandó jeleiből (testalkat, szín, a testrészek alakzatai) való következtetés („olvasás”, jel-fejtés) ősi foglalatosság. Egyes területek külön nevet is kaptak: pl. frenológia (koponyatan), fiziognómia (arcisme: „arcjáték”-elemzés), fiziognómika, fiziognozia (az arc külső alakjából és a test saját-ságaiból az ember természetére, jellemére való következtetés), kiromantia, kiromnómia ~ palmisztria, palmesztria (tenyerisme, tenyerjölés, kézzimbolika, kézrajzolat), irisdiagnosztika stb. A bőrgyógyászok mondása: „a bőr emlékezik”. Arra utal, hogy az emberi bőrt érő (be)hatások végigkísérik az ember egész életét.

### A testjelek rendszere

A testjelezés (testszemiózis) folyamatában a kommunikációs szándék kettős: rejtés (palástolás) vagy kimutatás. A jeltípus neve: eltakart jel és kitakart (közszemlére tett) jel. A jelenség legjobban a testhez szorosan kapcsolódó öltözködési szokásokban figyelhető meg. Az öltözet takar és megmutat. Pl. fürdőruhadvat vagy dekoltázs. A teljes megmutatás a meztelenség, amely lehet „természetesség”, de művészi kifejezés (erotika), esetleg üzlet (reklámfogás, pornográfia), amelyet ma body-economy (testgazdaság) néven emlegetnek.

A jelek keletkezése szerint három típust különböztethetünk meg: prototipikus jelek, deformált jelek, tudatos (szándékos) jelek. Mindegyikhez gazdag nyelvi hagyomány is kapcsolódik.

### A szándéktalantól a szándékosig

A prototipikus jelek kezdettől, azaz születéstől származók, akaratunktól független jelek. Jeltípusuk: természetes, szándéktalan jel. Jellegük: életkorral változó, esetleg változatlan. A növekedés, az öregedés önmagában is megváltoztatja a prototipikus jeleket. (Az ember idős korára görnyedtté válhat.) Az ember valamennyi testjellemzőjéhez hiedelmeket társít, amelyek mind a népi, mind a mai városi hiedelmek között előfordulnak. A testi jellemzők némelyike a legszörnyűbb emberi előítéletek alapjává vált, mások ártalmatlanok.

testnagyság: a túl kicsi (törpe), illetve a túl nagy (óriás, hóri-horgas, égimeszelő),

bőrszín: az alapvető bőrszínnek elsődleges és felhívó kommunikációs jegyek, számos társadalmi előítélet alapjául szolgálnak (pl. néger rabszolgák),

testszörzet: a szőrtelenesség – dús szőr – szőrvesztés (pl. kopaszság) társadalmi, vallási kommunikációs szerepe (pl. a ferencsek tonzúrája, a „pilises” fejű barátok, a buddhista szerzetesek kopaszra nyírása),

testi hiba: egyes testi hibáknak különösen nagy jelentőséget tulajdonítottak (pl. összenőtt ujj; a hatodik ujj táltos mivolta is utalhat),

egyedi sajátosságok: a jellemző, kiugró testi sajátosságok rendszerint hiedelmek hordozói (pl. sasorr, ádámsutka, arcgödör = grüberlik).

Hiedelmek kapcsolódhatnak az anyajegyekhez is. Keletkezésüket sokszor a várandós anya valamely cselekvéséhez kötik.

A testi kommunikáció témájában tudományos best-sellernek számítanak Desmond Morris munkái, pl. magyarul is: Testközelben. Az emberi faj útikalauza (Gondolat, Budapest, 1990). 2012-ben a Magyar Szemiotikai Társaság A test szemiotikája címmel rendezett konferenciát, amelynek anyaga hamarosan megjelenik ugyanezzel a címmel.

Testállapotjelnek számít a napérzékenység fizikai jele, a napfolt. A legfontosabb nyelvi megformált tüneti megfigyelések, hiedelmek a következő testrészekhez kapcsolódnak:

fej: *fejét csóválja, átnéz a feje fölött, beköti a fejét* (a házasságkötés jele),

haj: *hajba kap, kibontja a haját,*

homlok: *felhős a homloka, magas homlokú,*

arc: *arcokat vág* (a mai szlengben: *arcoskodik*), *arcára van írva, az igazi arca,*

szem: *felakad a szeme, elsötétedik a szeme, ferde szemű,*

száj: *jár a szája, lefelé görbiti a száját, nyitva marad a szája,*

fog: *a foga között, csikorgatja a fogát, feni a fogát, vásik a foga,*

váll: *vállára rak, megveregeti a vállát, vállat ránt,*

kar: *karjába zár, tárt karokkal fogad,*

kéz: *kezére esik, erős kéz, kesztyűs kézzel bánik valakivel, hirtelen keze van,*

köröm: *körmét rágja, körmei között tart,*

mell: *dagad a melle az örömtől, a büszkeségtől, mellre szív, mellbe vág, veri a mellét,*

has: *hasát fogja nevetésben, hasra esik,*

láb: *lábát lóbálja, egyik lábáról a másikra áll, harangoz a lábával, két bal lába van,*

talp: *talpra áll, talpát nyalja, talpra esik,*

farok: *nagy farok, falu farka.*

A deformált jelek az életút során véletlenül, akaratlanul (pl. balesetben) szerzett jelek. Jeltípusuk: természetes és szándéktalan. Példák: sebesülés, baleset következménye: seb, forradás, esetleg valamilyen testrész (végtag) hiánya. A műtéti hegeket is ide sorolhatjuk, hiszen részben függetlenek az akaratunktól. (Ahogy például a hegtetőválások már nem, ha akaratlanul történnek.) A test, a bőr információt ad az élettörténet eseményeiről, ezek rendszerint „élménytörténetekben”, sőt a seb, heg meg- vagy bemutatásának történetében is „testet ölt”. A hadi sérülés, a verekedés során szerzett vágott-szúrt seb a férfiaság jele lehet. Ide sorolható az a bátorságpróba, amikor a fiúk égő gyufát égettek a kezükbe (bátonyterenyei közlés). Maga a bátorságpróba természetesen szándékos, de nem azért történik, hogy a kézen maradandó égési sérülés legyen. Tehát maga az égési sérülés szándéktalan.

Az ember élete során számos tudatos jelet is alkot a saját testén. Jeltípusuk: mesterséges, szándékos. Számos jelenséget sorolhatunk ide a test „nevelésétől” (sport) kezdve a test „átalakításáig”. A legegyszerűbb testalakítás (mert többnyire változtatható): a hajviselet, a szőrtelenítés. Nyelvi gúnyolódás az 1960-as évekből: *Hosszú haj, rövid ész; vagy egy erre reagáló sláger: Az ész a fontos, nem a haj.* Korszakjelölő is lehet a hosszú haj, a kopaszság, a molett, „anyás” vagy éppen ellenkezőleg a „nádszálvékony” női, az erős, férfias testalkat.

Csaknem a teljes „testidőre” szól a tudatos testépítés, izomfejlesztés. Nyelvi kifejezések: *izomkolosszus, kockás has*, gúnyos minősítéssel: *izomagy, benga állat*, agressziókeltő szólásban: *Na mi van nagyfiú, görögdinnyét tartasz a hónod alatt?* (Utalás arra, hogy a túlfajlett izomzat nem teszi lehetővé a karok test melletti zárását.) Komolyabb testátalakító eljárások, pl. a kínai nők lábfejtorzítása, egyes thai népcsoportok asszonyainak nyakhosszabbítása. A testképzavar tünetét mutatják a radikális testátalakító műtétek (extrém módon felpumpált ajkak, mellek). Végző testátalakítás: a nemváltoztatás.

A testátalakítás legnagyobb hagyománnyal rendelkező területe a tudatos hegek (hegtetőválás), illetve a klasszikus tetoválás, ennek alkalmi (ártalmatlan), de korunkban rendkívül divatosá vált változata a henna (alkalmi, lekopó, eltávolítható testfestés). Kultúraközi vonatkozás, hogy van már színes kalocsai bőrfestés is. De minden beavatkozás előtt jó „eszünkbe véetni” a bőrgyógyászok mondását: A bőr emlékezik!

Balázs Géza



# Lehet-e valakit győzködni?

Néhány évvel ezelőtt egy játékos, ismeretterjesztő tévé-műsorban Lator László, a kiváló műfordító, költő és irodalomtörténész azt állította, hogy *valakit győzködni* tárgyias szerkezet voltaképpen nem létezik; ha mégis előfordul, az nyelvhasználati tévedés. Elmondta, hogy a *győzködi* valójában 'birkózik, küszködik' jelentésű tárgyatlan ige. Azt is hozzátette, hogy a magyar nyelv értelmező szótárának nincs ilyen címszava.

Mindezzel nagyon meglepett. Mindig úgy tudtam, hogy az az ige, amelynek a *győzködni* a főnévi igeneve, tárgyias, a jelentése pedig ez: 'megpróbál valakit meggyőzni', illetőleg ennél is jellemzőbb rá az 'igyekszik valakit rábeszélni arra, hogy megtegyen valamit' jelentésárnyalat. Például: „Pétert hosszasan *győzködték* a barátai, hogy fogadja el az osztályvezetői kinevezést.” Lehet, hogy szegény, de bevalom, hogy a Lator László említette jelentést nem ismerem. Azon pedig szintén csodálkoztam, hogy az ige nincs benne az Értelmező szótárban.

Lator Lászlót sokkal jobban tiszteltem annál, semhogy eleve tévesnek tarthattam volna a kijelentését. Ugyanakkor a tévedés lehetőségét sem zárhattam ki. Elhatároztam tehát, hogy megpróbálom feloldani a műsorbeli állítás és a saját tapasztalataim között feszülő ellentmondást.

## „Pétert hosszasan győzködték a barátai”

A vizsgálódást az értelmező szótárakkal kezdem. Közülük a hétköztetes valóban nem tartalmazza a keresett igét. A Magyar értelmező kéziszótárnak viszont van *győzködi* címszava: tárgyatlan ige, „népnyelvi” minősítéssel, 'küszködik, bajlódik, kínlódik (valakivel, valamivel)' jelentéssel. Ez egybecseng Lator véleményével. – A kéziszótár megújított (2003-as) változatában azonban már részben mást találunk. A „népnyelvi” minősítés megmarad, a grammatikai „tárgyatlan” minősítés mellé viszont a „tárgyas” is bekerül. A szótár két jelentést vesz fel; tulajdonképpen az egyiket a tárgyatlan, a másikat pedig a tárgyias használathoz kapcsolva: 1. 'küszködik, bajlódik, kínlódik (valakivel, valamivel)'; 2. 'valakit igyekszik meggyőzni valamiről, rávenni valamire'. Az 1. jelentés megegyezik a régebbi kiadásával, tehát Lator mellett szól, a 2. viszont ellentmond neki, és saját tapasztalatommal vág egybe. – Az értelmező szótárak körében érdemes megemlíteni azt is, hogy már Czuczor Gergely és Fogarasi János szótára (1864) is felvette a *győzködi* címszót, ilyen jelentésmeghatározással: 'ellenséget legyőzni iparkodik; győzve küzködi [!]'. Ez újabb érv Lator László nézete mellett. Ugyanakkor figyelmet érdemel, hogy ebben a tárgyatlan igében a jelentés megfogalmazásából sejthetően benne van a tárgyassá válás lehetősége.

A kéziszótárak „népnyelvi” minősítésére gondolva érdemes belenézni az Új magyar tájszótárba is. Ez a *győzködi* címszót dunántúli tájszóként adatozza, a következő jelentésekben: 1. 'veszódik, fáradozik, küszködik'; 2. 'birkózik, dulakodik'; 3. 'veszekedik, vitakozik'; 4. 'tengődik'. Ez a jelentéssor újabb érv Lator László véleménye mellett, bár természetesen nem zárja ki azt, hogy a köznyelvben a szó viselkedése egészen másféle is lehet.

A vizsgálatból a két legfontosabb nyelvtörténeti szótár sem maradhatott ki. Az Erdélyi magyar szótörténeti tárban hiába kerestem *győzködi* címszót. Szarvas Gábor és Simonyi Zsigmond Magyar nyelvtörténeti szótárának (1890) XVI. és XVII. szízi adatai viszont alátámasztják Lator László véleményét.

A kutatást A magyar nyelv nagyszótárának az 1772 és 2000 közötti időszak nyelvhasználatát tükröző forrásaira is kiterjesztettem: az MTA Nyelvtudományi Intézetében

található archív cédulaanyagra, a szótárkészítéshez összeállított elektronikus szövegtárra (<http://www.nytud.hu/hhc/>), valamint kereskedelmi forgalomban is kapható CD-s szövegtárakra.

A számunkra most érdekes cédulák legtöbbször a tárgyatlan *győzködi* képviselője. Csak kivételképpen jelenik meg a tárgyias szerkezet egy 1960-as újságcikkben: „De Gergő, aki nem is olyan régen még »rühellé a prófétaságot«, most már szocialista lelke a Gonoszkatyúnak; viszi, húzza, *győzködi* az embereket a szövetkezet meg a tisztább emberség felé.”

Az elektronikus szövegtárban csak körülbelül 20 adata van az igének. Ezek az 1930-as évektől az 1990-esek elejéig terjedő időszakból kerülnek ki. Szembetűnő változás figyelhető meg az ige használatában: az 1970-es évek elejéig kizárólag tárgyatlanul, később viszont szinte mindig tárgyasan fordul elő.

Az ezredfordulót megelőző évtized sajtónyelvi és országyűlési CD-in pedig százával jelentkeznek az ige adatai, s úgy látom, mindig tárgyias szerkezetben.

A nagyszótári források alapján tehát Lator László állásfoglalását vegyesen értékelhetjük: részint találónak, részint túlzónak.

Ugyanakkor az adatok azt igazolják, hogy az Értelmező kéziszótár mindkét változata jól döntött az ige tárgyasságának ügyében. Az első kiadás idején (1972) még ritka volt a tárgyias szerkesztésmód, nem feltétlenül érett meg a szótári rögzítésre. A megújított változat (2003) viszont már nem tehetette meg, hogy ne vegyen tudomást a tárgyias használatról.

Mindezt figyelembe véve hogyan összegezhethetjük a vizsgált eredményt, és miképpen oldható fel a bevezetőben említett ellentmondás?

Az adatok áttekintése és értékelése rábresztett arra, hogy az Értelmező kéziszótár újabb változatának a szócikkét sem lehet hibátlannak tekinteni. Nem hívja fel ugyanis a figyelmet arra a tényre, amely felett a vizsgálat elvégzése előtt magam is átsiklottam. Arra, hogy tulajdonképpen nem egy, hanem két igével állunk szemben: az egyik az ikes és tárgyatlan *győzködi*, a másik pedig az iketelen és tárgyias *győzköd*. Érdekes, hogy az utóbbit a kéziszótár más szócikkekben (*fűz*, *papal*) felhasználja az értelmezéshez, éppen a *győzködi*-kel kapcsolatban azonban nem vesz tudomást a meglétéről.

Azzal sem értek egyet, hogy a „népnyelvi” minősítés az ige tárgyias használatára is kiterjed. Úgy vélem, a tárgyias igét – köznyelviségének jelzésére – minősítetlenül kellett volna hagyni. Annak ellenére ez a véleményem, hogy jómagam ezt az igét csupán ritkán használom.

A nagyszótári források adatai arra vallanak, hogy a népnyelvi, 'küzd'-féle jelentésű *győzködi* ige – ikességének elvesztésével együtt – 1960 táján kezdett alkalmilag tárgyassá és 'igyekszik meggyőzni valakit' jelentésűvé válni. Legalább egy évtizednek kellett elteltetnie ahhoz, hogy a társától szóhasadással elkülönülő tárgyias ige, a *győzköd* viszonylag gyakorivá váljék. Bekerült a köznyelv bizalmas rétegébe és a sajtónyelvbe, majd a formálisabb nyelvhasználatban is helyet kapva valódi köznyelvi elem lett.

Szerintem tehát a többször emlegetett ellentmondásnak a feloldása a tárgyias *győzköd* ige kialakulásának, a szóhasadásnak a felismerése.

Abban, hogy Lator László és én más-más módon tekintünk a tárgyias igére, bizonyára nagy szerepe van annak, hogy éppen egy nemzedék választ el minket egymástól. Ő élete delén szembesült egy szokatlan, számára idegen és (érthetően) ellenszenves nyelvi változással. Én viszont – a 'küzd' jelentésű *győzködi* ismerete nélkül – olyan korban nőttem fel, amelyben a tárgyias, 'igyekszik meggyőzni' jelentésű *győzköd* igének a használata már természetesnek számított.

Horváth László

# Régies igealakok

Ebben a cikkben olyan igealakokról lesz szó, amelyeket inkább csak tapintatból nevezek *régiesnek*, mert jobban illeik rájuk az *elavult* jelző. Jelentésüket a mai fiatal nyelvhasználók, diákjaink nem ismerik fel megbízhatóan, csupán sajátos stílusértéküket, a régiességet érzékelik. Emiatt ha olykor aktív használatukra vállalkoznak, ezt az archaizálás szándékával teszik, és – mint látni fogjuk – olykor össze is cserélik őket. Lássunk erre mindjárt két példát is.

A miskolci bölcsészkar végzős hallgatói néhány évvel ezelőtt műsoros klubestet, ottani nevén *szakestélyt* szerveztek, és erre a selmecbányai diák hagyományokat felelevenítő rendezvényre cirkalmas betűkkel kézzel írt, szándékosan régies nyelvezetű hirdeteménnyel hívták fel az érdekelteket: diáktársaik és tanáraik figyelmét. Az érdekes nyelvi dokumentum annyira felkeltette figyelmemet, hogy az előcsarnokban kifüggesztett plakát szövegét szóról szóra lemásoltam. Íme:

„Mi, a Bölcsészettudományi Kar valétáló Firmái diákeink végéhez közeledvén az évszázados Selmeczi Hagományoknak megfelelően úgy határozánk, hogy Szalagtűző Szakestélyt tartánk az Úr 2007. évének Szent András havának 22. napján, a déli harangszót követő hetedik órában, melynek helye az nagy Miskolci Egyetemünk jó menzája. [...] Jó Szerencsét! Vivát Bölcsész!”

A felhívás szövege néhány olyan mozzanatot is tartalmaz, amely magyarázatot kívánna (pl. *valétáló firmák*, *szalagtűzés*), ezekkel azonban most nem foglalkozhatom. Ami mostani témánk szempontjából érdekes, az a hirdetemény két régies igealakja, a *határozánk* és a *tartánk*. Ezek ún. elbeszélő múlt idejű igealakok, mai megfelelőik a *határoztunk* és a *tartottunk*. Tartottunk? De hiszen a plakát jóval a meghirdetett időpont, Szent András hava (= november) 22-e **előtt** került fel az egyetem falaira. Ennélfogva ebben a szövegkörnyezetben csak a nyelvtanilag jelen idejű, de értelemszerűen a jövőben megvalósuló cselekvésre utaló *tartunk*, vagy ha ragaszkodunk az archaizálásához, a *tartandunk* lett volna helyénvaló. Az egyébként nem rossz munkát végző szerzőt a közeli *határozánk* igealak analógiája zavarhatta meg, de kénytelen vagyok feltételezni, hogy azért zavarhatta meg, mert nincs egészen tisztában azzal, hogy ezek a régies igealakok múlt idejűek.

Ezen egyébként nincs mit csodálkoznunk, mert a hallgatóink munkájában fontos szerepet betöltő számítógépes helyesírás-ellenőrző programok meglehetősen mostohán bánnak az elbeszélő múlt idejű igealakokkal: hibaként aláhúzzák őket, és ezzel arra készítetik a felhasználót, hogy valamiképpen „kijavítsa” a régies szóalakot. Az elektronikus adattárakból letöltött szépirodalmi szövegek is gyakran hibásan közlik ezeket a szavakat, pl. a régebbi elbeszélő irodalomban gyakori *mondá* helyett a *monda* szót olvashatjuk bennük. (Miközben ezt írom, szövegszerkesztőm a *mondá* szót pirossal aláhúzza; engem nem téveszt meg, de egy húsz év körüli diákot?) A következmény az, hogy a *mondá*-féle szóalakok rendeltetése elhomályosodik: most már nemcsak az általános iskolások fejében, hanem a középiskolásokéban is. Ezt miskolci kolléganóm, Kecskés Judit tanulmányai kérdőíves módszerrel is bizonyították.

Vegyük szemügyre most a másik példát is! Ez a Népszabadság Ötödik hasáb rovatának Teher alatt című glosszájából való. A cikk arról szól, hogy a 14 éves diákok megkapják ajándékba az alaptörvény szövegét. Innen már idézem:

„Illusztrálva kapják, hogy hasson az ifjú lelkekre Dénes fia, Dezső, ki az emlékezetben megmentette Károly Róbert (vagy Róbert Károly?) életét, s kit közben *lemészárlandanak*, hasson a szellemlegenda, Dugovics Titusz, a legalább tényleg létezett Zrínyi Ilona” (2011. okt. 7., a címlapon).

Az idézetben kiemelt régies igealakot a cikk szerzője feltehetőleg nem csupán az archaizálás, hanem az ironia eszközeként is alkalmazza, hiszen őszerinte ez az ajándékozás anakronisztikus és célszerűtlen. Hogy ez valóban így van-e, ahhoz most nem szólnék hozzá, hanem arra hívnám fel a figyelmet, hogy a *lemészárlandanak* igealak jelentése nem ’lemészároltak’, ahogyan a szövegösszefüggés megkívánná (és amit a cikkíró tulajdonít neki), hanem ez: ’le fognak mészárolni’. Ez ugyanis valójában jövő idejű igealak, csak kissé régies, vagy inkább elavult. Funkciójának szemléltetésére hadd idézzek néhány sort Babits Mihály Theosophikus énekek I. Keresztény című verséből, amely első ízben a nevezetes Holnap antológiában jelent meg 1908-ban: „S majd *eljövend* a nagy ítélet, / Hol törve leszen a dió / És aki gonosz, balra *térend*, / És jobbra áll az, aki jó.” Tegyük hozzá, hogy az *eljövend* meg a *térend* Babits versében sem csupán régiességet, hanem egyben ironikus elhatárolódást érzékeltet. Ilyesmit már Petőfinél is megfigyelhetünk, aki A helység kalapácsa (1844) perorációjában (költői zárszavában) a nyelvi komikum fokozására alkalmazza a romantikus elődei által mesterségesen életre keltett *-nd* jövőidő-jeles formákat: „Eljő az irigység / Letégni babéraitam... de hiába! / Nem fogja elérni; / Magasan *függendnek* azok, / Mint Zöld Marci. // S ha sötét zsákjába *dugand* / A feledés: / Fölhasogatja sötét zsákját / A halhatatlanságnak fényes borotvája.”

Az újságcikkben az *-nd* jelű régies forma helyett az előzményhez illeszkedő múlt idejű, esetleg jelen idejű igealakot kellett volna használni („s kit közben *lemészároltak* vagy *lemészárolnak*”). Ha pedig fontos, márpedig nyilván fontos a szerzőnek az ironikus régiesítés, írhatta volna azt, hogy „kit közben *lemészárolának*”. Ehhez persze tisztában kellett volna lennie a régies igealakok funkciójával.

Az elbeszélő múlt és az *-nd* jeles jövő kiveszőben (vagy ahogy Bárczi Géza szerette volt mondani: *kiavulóban*) van nyelvhasználatunkból. Ne is erőltessük a fennmaradásukat, mert az ilyesmi, tudjuk, nem szokott sikerülni. Gondoljunk például a feltételes mód többes szám 1. személyű tárgyas ragozású alakjainak (pl. *tudnók*, *éreznök*) a sorsára! A Magyar Nyelv egykori szerkesztője, a kiemelkedő felkészültségű és tekintélyű nyelv tudós, Pais Dezső az 1960-as évek végén még kijavította egy kézirat alanyi ragozású feltételes módú igealakjait tárgyasra, de a szerző a korrekciójában visszajavította, mert avítnak érezte a *-nök*, *-nököt*. Ehhez hadd fűzzek hozzá két megjegyzést: 1. a nyakas szerző Szepes Gyula volt, később lapunk egyik szerkesztője; 2. Pais Dezső a (vissza)változtatást nagyvonalúan tudomásul vette. Ami pedig a *nök-nök* mai használatát illeti, olykor magam is érzek némi kísértést, hogy „nókoljak”, de nem engedélyezem magamnak, mert nem szeretnék még életemben nyelvemlékké válni.

S végül: hogyan értékeljük a bölcsészhallgató és az újságíró visszafelé elsült archaizálását? Talán úgy, hogy nem hiba, sőt stílusérvény kiveszőben levő nyelvi alakulatokat a régiesítés szándékával feleleveníteni, de csak olyanok folyamodjanak ehhez a nyelvi eszközhöz, akik pontosan tudják, hogy a régies igealakok mire valók, mit jelentenek.

Kemény Gábor



# Csevegő tanácsadók, avagy honnan ered a spa?

A Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda minden lapszám-ban bemutat egy csokorra valót a hozzá beérkezett kérdésekből és válaszokból. Azonban feltétlen tudni kell, hogy bár egy személy neve szerepel ezek alatt az írások alatt, és az ügyeletesek hetenként váltják egymást, a tanácsadás nem egyéni, hanem csapatmunka. Gyakran előfordul, hogy olyan kérdés érkezik, amely „konzíliumot” kíván. Ilyenkor az ügyeletes küld egy „SOS e-mailt”, amit hús kolléga kap meg, s aki tud, segít. Mint régen a kisdobos vagy az úttörő. Sajátos módon „elcsíptem” egy ilyen e-mail váltást. Az alábbiakban a „szereplők” engedélyével (a neveket betűk helyettesítik) ezt kívánom bemutatni. Egyrészt mert mindenki szeret bepillantani a kulisszák mögé, másrészt pedig azért, hogy bizonyítsam: milyen vidám is lehet ez a diskurzus!



*Kedves Manyszisok!*

*Van egy közös álláspontot igénylő kérdés, ez a spa. Mi-nek tekintsük: földrajzi névből származó köszönak vagy mozaikszónak. Két válaszunk kétféleképpen értelmezi a szót, s mivel egyelőre nincs szótározva sehogy, a mi javaslatunk is formálhatja talán a továbbiakban az írásmódot az összetételekben és a toldalékolat alakokban.*

*1. A spa nemzetközi fogalom (az egyik elképzelés szerint a sanus per aquam – 'egészséges a víz által' – rövidítése). Tekinthető betűszónak, ez esetben az AkH. 286. pontja lehet mérvadó, így pl. spa-val, spa-t, spa-nak stb. (<http://www.e-nyelv.hu/2012-01-18/spa/>).*

*2. A spa szó eredetével kapcsolatban többféle magyarázat létezik. Az Online Etymology Dictionary (Encyclopædia Britannica 2006) a szót a középkor óta híres belga gyógyfürdőhely, Spa nevéből eredezteti. A város elnevezése a 'forrás, szökőkút' jelentésű vallon espa szóra vezethető vissza (<http://www.etymonline.com/index.php?term=spa>). Azt a népszerű vélekedést, mely szerint a spa a latin sanus per aquam, sanitas per aquam 'egészséges a víz által' kifejezésből keletkezett betűszó, az angol Wikipedia valószínűtlennek, a német Wikipedia pedig népetimológiának tartja (<http://en.wikipedia.org/wiki/Spa>; [http://de.wikipedia.org/wiki/Spa\\_\(Gesundheit\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Spa_(Gesundheit))).*

*Az összetétel írásmódjának meghatározásakor a spa szót földrajzi névből keletkezett köznévként tekintem. A szó jelentéstömörítő, illetve birtokos jelzős összetételt alkot a trend és a hotel szavakkal. Az összetétel tagjait a 128/c és a 129. szabálypont értelmében egybeírjuk: spahotel, spatrend. (<http://www.e-nyelv.hu/2010-03-07/spa-spatrend/>).*

*Üdv: X*

*Kedves X,  
eredettől függetlenül én az egybeírás mellett vagyok, a magyarban egyszerű közszóként használjuk.*

*Üdv: Y*

*Gyors voltál, Y, köszönöm.*

*A toldalékolást így oldanád meg: spával, spának? :))*

*X*

*Igen. :)*

*Kedves X!*

*Csatlakozom Y-hoz!*

*Spá! :-)*

*Z*

*Kedves X!*

*Egyetértek Y-nal és Z-vel!  
(És hogy valami új is legyen,  
egy gyenge szóviccel megtol-  
dom: Spa, kis aranyom, spa,  
nem zavarom, spa...)*

*Üdv: Q*

*:)))*

*Csakhogy a válaszunkat  
(l. az eredeti felvetésemet)  
mégis át kell írni. A spa legyen  
veletek...*

*X*

*És végül, íme, a véglegesített kérdés és válasz, amely a honlapon is olvasható:*

**A segítségét kérném a spa szó írásmódját illetően. Azt már tudom, hogy a spa jelentése: egészséges a víz által. Ám ha összetételben használjuk, hogy működik? Milyen szabály vonatkozik rá? Például spatrend, spahotel stb.**

*A spa szó eredetével kapcsolatban többféle magyarázat létezik. Az Online Etymology Dictionary (Encyclopædia Britannica 2006) a szót a középkor óta híres belga gyógyfürdőhely, Spa nevéből eredezteti. A város elnevezése a 'forrás, szökőkút' jelentésű vallon espa szóra vezethető vissza (<http://www.etymonline.com/index.php?term=spa>).*

*Azt a népszerű vélekedést, mely szerint a spa a latin sanus per aquam, sanitas per aquam 'egészséges a víz által' kifejezésből keletkezett betűszó, az angol Wikipedia valószínűtlennek, a német Wikipedia pedig népetimológiának tartja (<http://en.wikipedia.org/wiki/Spa>; [http://de.wikipedia.org/wiki/Spa\\_\(Gesundheit\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Spa_(Gesundheit))).*

*Az összetétel írásmódjának meghatározásakor a spa szót földrajzi névből keletkezett köznévként tekintem. A szó jelentéstömörítő, illetve birtokos jelzős összetételt alkot a trend és a hotel szavakkal. Az összetétel tagjait a 128/c és a 129. szabálypont értelmében egybeírjuk: spahotel, spatrend.*

**Minya Károly**



# Az mellett, ez miatt, ez nélkül és társaik

Azért írtam meg ezt a cikket, hogy rámutassak egy olyan modorosságra, amely a múlt század közepén kezdett tért hódítani, s ha lassan is, de egyre terjedezik. Ez, az névmásunk bizonyos névutókkal összekapcsolódó alakjairól van szó. Főleg a címben felsoroltakról, de van még néhány más, ritkábban előforduló is: *ez felé*, *az végett* stb. Fél évszázaddal ezelőtt még nem éltek ezek a *z*-vel bővült formák. Erre bizonyíték jeles nyelvésznünknek, Lőrincze Lajosnak Édes anyanyelvünk című, 1961-ben megjelent kötete, benne azzal a cikkével, amelynek címe: „A nélkül vagy anélkül?” Írásában egyrészt azt fejtí ki, hogy a *nélkül*, *miatt*, *mellett* stb. névutók kezdő mássalhangzóját nem kell megkettőzni, vagyis *annélkül*, *ammellett* formában írni, noha a kiejtésben gyakran megnyúlik a mássalhangzó, másrészt pedig azt tudatosítja, hogy ha a kifejezés elején levő névmás határozott rámutatást fejez ki, akkor külön kell írni a névutójától, amúgy viszont vele egy szóba. Tehát egybeírjuk itt: „elment, *anélkül*, hogy szólt volna”, de külön ebben a mondatrészletben: „*a nélkül* a könyv nélkül jött haza, amelyet meg akart szerezni”. Arról azonban, hogy akár egybe-, akár külön-írt *ez nélkül*, *az mellett* formák is léteznének, Lőrincze a könyvben egy szót sem szólt.

## Ha egy üzlet beindul...

Akkor még nem, de jó pár évvel később megjelent, Nyelvőr-ségen című kötetében, annak „Ez nélkül” című cikkében már igen, mégpedig elmarasztalólag. De nemcsak ő, hanem más nyelvűvelő szakemberek is akkortájt, a hatvanas-hetvenes években figyeltek fel az újjövevényekre. Az „Anyanyelvi kaleidoszkóp” című, 1973-ban megjelent, történetesen általam szerkesztett kötetben Tompa József kollégám többek között ezt írta róla: „Miért is olyan bántó az *ez mellett*? Azért, mert olyan, mintha valaki *ebben*, *attól* helyett ma is *ezben-t*, *aztól-t* mondana, holott *az ez*, *az* mutató névmás már több százada csak a magánhangzón kezdődő névutók és viszonyragok előtt tartja meg *z-s* alakját: *azalatt*, *ezért*; a mássalhangzós kezdetűek előtt azonban rendszeren rövidebb, *e*, *a* formájában jelenik meg: *emiatt*, ill. a rag kezdőhangjának megnyúlásával *ebben*, *attól*.” Az 1980-ban napvilágot látott Nyelvűvelő kézikönyvben ugyancsak ő így értékeli e formákat: „Az irodalmi és a köznyelvi használatban bántó hiba, ha valaki *ez*, *az* alakú névmáshoz fűz mássalhangzón kezdődő névutót: *ez mellett* (helyesen: *e mellett*, illetve határozószóként: *emellett*); *az nélkül* (helyesen: *a nélkül*, illetve *anélkül*); *ez miatt* (helyesen: *e miatt*, illetve *emiatt*).”

Az eddig elmondottak jól rámutatnak a lényegre. Arra, hogy az említett divatos formák nyelvünknek egy olyan állapotát hozzák, illetve hoznák vissza, amelyen a nyelvet használók közössége már évszázadokkal ezelőtt túllépett. Mint láttuk, a vizsgált szóalakokban *ez*, *az* mutató névmásunk rejlik. Ezekkel egy töről fakad határozott névelőnk is. A két mutató névmási alak közül valószínűleg azért az utóbbiból, a veláris, vagyis a szájpaddás hátulsó részén képzett beszédhangból fejlődött ki a névelő, mert a távolra, távolabbra mutató szerepét betöltő alakok közelebb állnak a névelőhasználatban mutatózó absztrakcióhoz, gondolati elvonatkoztatáshoz, mint az elől képzett hangok, pl. az *e*. A névelő ketalakúsága pedig (*az* és *a*) csak a kései ómagyar korban, a 16. század táján terjedt el, illetve alakult ki, s ez az elkülönülés hosszú folyamat volt. Gondoljunk csak első igazi nagy költőnk, az 1554-től 1594-ig élt Balassi Bálint verseire! Pl. az „Egy katonának” címűre, amelyben a névelő, illetve a mutató névmás még mássalhangzó előtt is mindig *az*, *ez*: „Vitézek, mi lehet *ez* széles föld felett / szebb dollog *az* végeknél? / Holott kikeletkor *az* sok szép madár szól, /

kivel ember ugyan él; / Mező jó illatot, az ég szép harmatot / ád, ki kedves mindennél.”

## Beszéljenek a példák!

Már szóltam nyelvünknek arról a régi, ómagyar kori állapotról, amikor a határozott névelőnek és a mutató névmásnak még szinte kötelező eleme a *z*; arról is, amikor, illetve inkább amelyben kialakul és megszilárdul a kettősség (*az* élet, de *a* halál); továbbá utaltam arra is, hogy a múlt század közepétől egy visszarendeződésnek vagyunk tanúi és talán részesei is. Most még adós vagyok azzal, hogy ezt azt utóbbi példákkal is igazoljam. Könnyű a dolgom, mivel az internet jóvoltából a Google keresőprogram segítségével szavak, szóalakok millióiból válogathatom példáimat. Majdnem mindegyik változatra ezrével, tízezrével találunk adatokat, de szemléltetésül bőven elegendő lesz a már írásom címében is említettek, valamint azok társa-ira, változataira egy-egy is. Mivel itt fölösleges, sőt zavaró is lehetne a filológiai pontosság, a bemutatott idézetdarabok forrását nem jelölöm meg, de mindegyik példa hiteles, megtalálható a Google keresőjében.

„Mindig *az mellett* ébredj, aki mellett szeretnél”; „Az újrapecsbélt ajtók is elég meggyőző érvek *az mellett*, hogy a sírt kibarbálták.”

„Ihatok *ez mellett* a gyógyszer mellett altatót?”; „Anna *ez mellett* szép és irigyelt asszony volt.”

„Egyébként nem nevezném magam tájékozatlannak *az miatt*, hogy nem lógok a tévén”; „Az egyszerű recept ellenére (vagy épp *az miatt*?) csodálatos étel.”

„Imádom veszíteni, *ez miatt* vagyok kitartó”; „Én *ez miatt* szoktam le a cigiről.”

„Sminkkel vagy *az nélkül* szebb egy lány/nő?”; „Kikapcsolom az ébresztőórát *az nélkül*, hogy felkeljek”.

„1 dl tejfölt adhatunk hozzá, de *ez nélkül* is finom”; „*Ez nélkül* nem tudod folytatni a regisztrációt.”

## Tanácsok, tanulságok, töprengések

Az egykori, pártállami kultúrpolitikus, Aczél György három *t-jére* (támogatás, *tűrés*, *tiltás*) emlékeztető című befejező részben megpróbálkozom valamiféle összefoglalással. Az itt felvázolt kérdéskörrel kapcsolatban a Nyelvűvelő kézikönyvtár (Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2005) a következőképpen foglal állást: „Újabb, valószínűleg nyelvújrási hatására, erősen terjednek az *ez mellett*, *ez nélkül*, *ez miatt* típusú névutós szerkezetek. Mivel azonban a köznyelvi szokás szerint a mutató névmás végén levő *z* hang mássalhangzóval kezdődő szó előtt kiesik (rag vagy képző kapcsolódásakor pedig hasonul ahhoz: *ebben*, *ehhez*, *efféle*, nem pedig *ezben*, *ezhez*, *ezféle*), nem fogadjatjuk el, illetve nem tekinthetjük köznyelvnek az *ez mellett* stb. alakokat. Szabályosan és helyesen: *e mellett*, *e nélkül*, *e miatt*, illetve határozószóként *emellett* stb.”

Újból végiggondolva ezt az értékelést – újból, mivel megfogalmazásában annak idején magam is részt vettem –, a szabálytalannak ítélt adatok tömege láttán annyit szükségesnek érzek hozzátenni, hogy mint nyelvjárási jelenség nem ítélnél el ez a forma, már csak azért sem, mert megértési nehézséget nem okoz, továbbá némely nyelvújrásunkban még ezeknél szokatlanabb formák is élnek, pl. *ezvel*, *azhoz*. Azt azonban változatlanul fontosnak tartom tudatosítani, hogy az igényesebb irodalmi és köznyelvi használatban feltűnőnek, sőt kirívónak számítanak az *ez miatt*, *az mellett*, *az végett* és ezekhez hasonló alakok. Ugyanolyan feltűnőnek és kirívónak, mint az ellentétes irányú „elhajlás”, vagyis az *a óvoda*, *a Ilonka néni* névelőkapcsolások használata, amely a beszélni még csak most tanuló, a kommunikáció ilyen-olyan formáival még csak ismerkedő emberpalánták szájából kedvesen hangzik, s nincs is okunk rajta fennakadni, komoly szövegekben azonban aligha tapsikolna neki bármelyikünk is.

Grétsy László

# Makacs hibák a médiában

A beszélt nyelvet mindig érik különböző – részben negatív – hatások. Ezek között kiemelkedő az idegen nyelvek hatása, amely sokszor egy nemzet függetlenségének elvesztéséből, máskor kifejezetten „divatozásból”, az idegen nyelv nyelvtani szabályainak átvételéből, tükörfordítások alkalmazásából következik. A magyar nyelvben a germanizmusok a Monarchia ideje, illetve a német megszállás idején éltek virágkorukat. Ezek közül a mai magyar nyelvben uralkodóvá vált az *ez egy...* (das ist ein...) típus, amely oly mértékben elterjedt nyelvünkben, hogy ezt a beszélők nagy része valószínűleg már nem is érzi idegenesnek. Könnyen találhatunk olyan, külföldiek számára készült magyar nyelvkönyvet, amely a mutató névmások tanításánál – *Mi ez? – Ez egy autó.* típusú mondatokat tanít a magyar nyelvi tanulmányaikat éppen elkezdő külföldi diákoknak. Jelenleg mint külső hatás az angolmánia és az amerikanizálódás nehezedik nyelvünkre. Más, belső negatív tendenciák pedig a modorosság, a nyelvhelyességi szabályok figyelmen kívül hagyása.

A legalább középkorú generáció még jól emlékszik a televízió, rádió rendszeresen, gyakran főműsoridőben sugárzott nyelvhelyességi műsoraira, amelyekből a nagyközönség tájékozódhatott az éppen elterjedőben lévő nyelvi hibákról, így elvben tudhatta, mely új jelenségeket tekintenek a nyelvművelők hibásnak, kerülendőnek.

Napjainkban lényegesen kevesebb az ilyen, kedvező időben jelentkező műsor, a nyelvhelyességi problémákról való tájékozódás helye egyre inkább a sok internetes fórum lett, amelyek jelentős része nem nyújt megbízható információt.

A következőkben olyan, a televízióban, rádióban számtalanszor elhangzott nyelvi hibákat mutatunk be, amelyek manapság rendkívül elterjedtek, és emiatt a nagyközönség egyre elfogadhatóbbnak érzi őket. Úgy érezzük, mindannyiunk kötelessége ezekre felhívni a figyelmet s próbálni megakadályozni további terjedésüket.

A már említett *ez egy...* típus, a határozatlan névelő indokolatlan használata olyan mértékben burjánzott el nyelvünkben, hogy ellene küzdeni szinte már lehetetlennek látszik. Példák a rádió- és televízióműsorokból: „*Próbálunk egy olyan megoldást keresni...*”, „*Mi egy olyan szerencsés helyzetben vagyunk...*”, „*Ez egy jó arány.*”

A határozott névelő elhagyásával is egyre gyakrabban találkozhatunk, például hetekig hallgathattuk egy közérdekű közleményben a „*Hideg hirtelen beállásával...*” kezdetű mondatot.

Ha hallgatni kezdünk például egy rádiós riportműsört (mi ezt tettük), öt perc alatt tizenegy alkalommal hallhattuk a *hát* szót, amely egyetlenegyszer sem az emberi testrészt jelentette. Ráadásul csaknem mindig mondatkezdő pozícióban volt.

Összetett mondatok esetében a páros kötőszavak (*részben-részben, egyrészt-másrészt, mind-mind*) második eleme sokszor elmarad.

A vonatkozó névmások használatában a médiában a használati szabályok teljes figyelmen kívül hagyásával ijesztően gyakran találkozunk ilyenekkel: „*azok az intézmények, akik...*”, „*tisztazza azokat, amely...*”.

Már több évtizede vannak olyan riportalányok, tévés személyiségek, akik lebonyolítás helyett mindent csak *bonyolítanak*.

Kifejezetten idegen nyelvi hatásra utal az *én* személyes névmás indokolatlan használata a médiában történő bemutatkozásoknál: „*Én X. Y. vagyok*”, „*Én megköszönöm, hogy minket választottak.*” Az *én* a magyar nyelvben ilyen esetekben kiemelt szerepet kap, és azt sugallja, hogy a bemondó ugyan hálás a nézők figyelméért, többi kollégája azonban nem feltétlenül.

A határozói igenév helytelen használata mindennapos. A valaki *fel lett kérve*, valami *ki lett szervezve*, *alaposan ki lett tárgyalva* azt sugallja számunkra, hogy a beszélő valamiféle passzív szerkezet megalkotásával próbálkozik, hogy ne kelljen az igazi cselekvőt megneveznie (a *felkértem, felkértük* forma helyett).

A közúti baleset *sebesültjeit* bizony *sérültjeinek* kellene hívni; *megbocsájtani* inkább *j* nélkül kellene. Elég rosszul érezheti magát, akitől a vérvételkor „*a vért vesznek*” tôle.

A „*jelezteük a központ felé*” típusú mondatok „gyártói” a *felé* névutót szükségtelenül használják, és a „*négy óra magasságában*” szerintünk sosem jelentheti azt, hogy négy óra körül.

Szintén nem engedhető meg a „*nem megengedhető*” használata.

A *könyörgöm* alak a *könyörgik* ige ragozott formája kellene, hogy legyen, de ilyen igénk nincsen. Az *egyhangúan megszavazták* (az *egyhangúlag* helyett) és az *egyenlőre elnapoljuk* (az *egyelőre* helyett) nagyon általános szókeverési hibák, amelyek ellen a nyelvművelők évtizedek óta küzdenek, sajnos, hiába.

A *létszámleépítés* szóból kétszer annyit találhatunk az interneten, mint a logikusabb *létszámcsökkentés*ből.

Komikusan hangzik a *darab* szó használata, ha nem tárgyakhoz kapcsolódik: „*földrengés – négy-öt darab évente*”.

A *kerül* igével alkotott *visszavonásra kerül, benyújtásra kerül, díjazásra kerül* szerkezetek évtizedek óta bántják a fülünket, elterjedtségük ellenére sem tudja nyelvérzékünk ezeket „megemészteni”.

A helyesírási szabályokkal ellenkezik a kisbetűs kezdés egyes hetilapok címeiben: *nők lapja, story*, sőt könyvcímekben: *hogyan is írjuk?*

Elterjedtségük ellenére is küzdünk tovább e hibák ellen, ápoljuk, védjük nyelvünket!

**Vecsernyés János** ny. magyartanár  
**Vecsernyés Ildikó** magyar nyelvtanár  
(Helsinki Egyetem)

## TOKLÁSZ

Már több alkalommal rámutattam arra, hogy a szavak használatában igen nagy a bizonytalanság. Több évvel ezelőtt például valamelyik újságban olvastam, hogy az egyik újságíró a *kérészetű* helyett ezt írta: *kárászetű*. Pedig tudjuk, hogy a kárász egy halfajta, míg a kérész, amely az EKsz.<sup>2</sup> szerint „báb állapot nélkül kifejlődő, szárnyas állapotban igen rövid életű rovar”. Kérészetűnek tekintjük például azt, ami nagyon rövid ideig tart.

Az Élet és Tudomány nyelvi rovatában (2012. február 3.) pedig a *geszt* és a *szijács* szavak közötti jelentéskülönbségre mutattam rá, ugyanis az egyik keresztretjvény hibásan adta meg azok jelentését.

Ezúttal egy újabb adalékra akadtam az internet friss hírei között, a Gasztronómia, receptek rovatban. Íme: „A kacsacombokat alaposan megmossuk, a toklászt kicsipegetjük...” Hát bizony ez a mondat sem teljesen hibátlan, bár majd, mint lentebb látjuk, némi jóindulattal szemet hunyhatunk felette.

Kifogásunk a *toklász* szó miatt van. A mai szóhasználatban ugyanis egészen mást jelent, mint az idézett mondatban. Lássuk! A 2003-ban kiadott értelmező kéziszótárunkban ezt olvassuk: „A pázsitfűvek porzóit és magházát körülvevő két hártvány levélke.” A pázsitfűvek egyszikű növények, ugyanúgy, mint az árpa, búza és

rozsa. A mezőgazdaságban dolgozók, illetve abból élők elsősorban ezekkel a növényekkel kapcsolatban használják az említett szót.

A Zaicz Gábor szerkesztette Etimológiai szótár (2006) is ezt a jelentést közli, és rámutat arra, hogy a szó délszláv vagy szlovák jövevényszó. „A szláv nyelvek szavai összetételek: előtagjuk a \**sto* 'száz' számnév, utótagjuk pedig a szintén szláv eredetű *kalász* főnévünk szláv nyelvi megfelelői” – írja a szótár. A szláv *stoklasa*, *stoklas* alakok mássalhangzó-torlódásának feloldásaként jött létre a magyar *kalász*.

De hát akkor hogy állunk a kacsacomb toklászával? Erre is választ ad az említett szótár. Íme: „Az eredeti 'gyomnövény, rozsnok, vadóc' jelentésekből feltehetőleg *tok* főnévünk népetimológiai hatására keletkeztek a 'kalászos növények maghéja, üres kalász, a madarak testén levő szaruképződmény, amiből a toll kifejlődik' értelmű használatok. Elsősorban a tájnyelvekben használatos szó.”

Mint látjuk, a tájnyelvekben 'a madarak testén levő szaruképződmény' jelentésben is él. Mégis úgy vélem, hogy az idézett mondatban hibás szóhasználat van dolgunk, hiszen az értelmező kéziszótár csakis a pázsitfűfélékkel kapcsolatban adja meg a jelentést. Helyesebb lenne a szárnyasok tollzatával kapcsolatban csupán a *tokot* használni. A *toklász* ugyanis félreértésre ad okot.

Dóra Zoltán



# Újabb félrevezetések

Az újságírók gyakran próbálkoznak idézetekkel színesíteni írásaikat – több-kevesebb sikerrel. Pedig tudjuk: klasszikusokat csak pontosan!

A Halasi Tükör 2008. augusztus 19-i ünnepi cikke a magyar állam sorsát követi „egészen 1919-ig, amikor »minden egész összetört«”. Ady azonban máshogy írta ezt Kocsi-út az éjszakában című versében: „minden egész *eltörött*.” S ha már kocsi, máskor meg a tévében Petőfit idézik: „a szekérral / A négy ökör *csendesen* ballagott.” Pontatlanul, mert Petőfinél az ökök *lassacskán* ballagtak.

2010. november 28-án pedig a Kossuth rádió műsora (Harminc perc alatt a Föld körül) Vörösmartyt citálja: „*Almodozás* az élet megrontója / Mely kancsalul, festett egekbe néz«, ki ne ismerné e sorokat?” Hogy ki? Például a jegyzetíró. Mert a költő *ábrándozást* írt.

Van aztán, amikor az újságíró félreérti írástudó elődeit, például amikor 2004-ben a Petőfi Népében ezt a címet adja jegyzetének: *Brüsszelben jó lakásom*. Idézem: „A tizenhatodik század végén Bornemissza Péter magyar költő a következőképpen írta le saját problémáját: »Siralmas énnéköm tetüled megválnom, / Aldott Magyarországot, tőled el eltávoznom. / Vajon s mikor leszön jó Budában lakásom!« Mit változott azóta a helyzet? Látható, a két vezető párt uniós listavezetője ma már máshogy gondolkodik...: »Persze, mi jobban vagyunk, épp itt a kávézóban mondta a Pali, hogy Brüsszelben érdemesebb majd lakást venni, mint bérelni, mert olcsóbban kijön az ember.«”

## Szálló- és még nem szálló igék a kávéról

Az oszmán-törökök a *kahve* szót az újperzsából és az araból kölcsönözték. Nyelvünkben – jövevényszóként – legelőször 1628-ban említődik. A számos frappáns meghatározás közül nekem legjobban Ballagi Mór szótáráé tetszik. Ekképp definiálja: 1. jelentés: halványzöld magú növény a babok közül; és a 2.: e növény magjából készített hevítő ital. Mindezt 1873-ban fogalmazza így.

Szállóigéket is ígértem a címben. Barcsay Ábrahám nyolcsorosra – még a XVIII. század második feléből – alighanem a legelső közt van a magyar kávé-versek közül. Egészében is, de kiemelhető részeiben is szállóigévé tehetnénk ezt a kevésbé ismert költeményt. Címe természetesen: A kávéra.

*Rab szerezsen véres veríték-gyümölcse,  
Melyet, hogy ládát arannyal megtöltse,  
Fösvény anglus elküld messze nemzeteknek,  
Nádméz! mennyi kincsét olvasztod ezeknek.  
Hát te, rég csak Mokka táján termelt kis bab,  
Mennyit szenved érted nyugoton is a rab,  
A bölcs iszonyodik, látván, egy csészéből  
Mint hörpöl ő is részt anglusok bűnéből.*

Bármennyire is angol, én semmiképp sem rónám föl bűnéül a költő Miltonnak, hogy pozitívan áll a dologhoz. Mármint a kávé fogyasztásához. Szerinte ugyanis a kávé a szellemet felemeli és friss örömmel tölti meg. És még egy anglus: maga Shakespeare. Mit is mond? „A kávé forró és lázító ital.” Sőt 1600 táján megfogalmazódik a legfelső szintű egyházi áldás. VIII. Kelemen pápa döntésével már akkor – felekezeti különbség nélkül – egyetérthettek a kávé élvezői: „Legyen ez az ital ezentúl a keresztények itala!”

De szóljunk a nem szálló igékről is! Értem rajtuk a szűkebb, például a baráti/ismerősi körben honos kávé megnyilatkozá-

Pedig Bornemissza (sic!) nem így értette, hanem hogy mikor lehet végre „ott lakása” Budában, mikor lakhat békében ott.

De a média nemcsak irodalmi, hanem anyanyelvi dezinformációkkal is ellát bennünket. A 2002 februárjából való első példám még az irodalomhoz is kapcsolódik. A műsák kertjében című adásban mondják egy költőről: „Verseiben gyakran olvasható a feltételes mód, az *óhajító mód*.” 2010-ben meg ezt találjuk a Nők Lapjában: „két és fél évesen ... be nem állt a szája. Mondott szavakat, mondatokat, kijelentő, *kérdő, felkiáltó módban*.” Óhajító, kérdő és felkiáltó mód azonban nem létezik. Feltételes van, de nem úgy, ahogy azt 2007 novemberében az m1-en a sporttudósító mondta egy futballmeccset közvetítve: „K. indíthat. Marad a *feltételes mód*, mert ezt indításnak nem nevezhetők.” Hol itt a feltételes mód? Hol itt a *-na, -ne, -ná, -né?* Ez csak egy ható ige!

A frazémák háza táján is elég nagy a bizonytalanság. 2008 februárjában az RTL Klubon a Legyen ön is milliomos vetélkedőben ez az egyik kérdés: „Mit mond a bagoly a verébnek a *közmondás* szerint?” Igen ám, de a „bagoly mondja verébnek, hogy nagyfejú” nem közmondás, hanem szólás! Később is előjön ez a tévedés. A Petőfi Népe 2011. augusztus 15-én a békák-tól való irtózás okait keresi: „...”, a szülők öntudatlanul is beépítik a gyerekekbe fóbiájukat. A »kigyót-békát kiabálnak rá« *közmondás* sem a kis kételtű pozitív tulajdonságait erősíti.”

A végére maradt egy „délibabos” szóeredet-magyarázat. 2009 júliusában a Duna Tv-n a Heti hírmondóban valaki az újságírókkal való rokonságunk mellett kardoskodik, s bizonyítékul a közös szókincset hozza föl. Szavakat sorol, köztük ezt: *kocsi*. Ez aztán az igazi öngól: ennél tisztább etimológiájú szót (amelyet ráadásul több európai nyelvnek is átadtunk) nehezen találhattak volna. Mert a *kocsi* köztudottan az először a Komárom megyei Kocs községben készített szekér: *kocsi szekér*.

**Balog Lajos**

sokat. Jómagam a kávé egyetemista éveim előtt úgyszólván nem is ismertem. Akkor szoktam rá, amikor naponta olykor nyolc-tíz szemínárium vagy nagyelőadás is összejött. Ebből az időből őrzöm ezt az anonim bölcsességet: „A kávé = az ön- és fajfenntartás legfontosabb eszköze.” Találkoztam később a szíves kínálgatás érdekes rigmusaiával is. Hamarjában kettő jut itt eszembe: „Deszkekocsi, deszkafék, / ígyunk egy kis neszkafét!” És a másik: „Cséplő, kombajn, gőzeke: / hát egy kávéfőzke-e?”

A magam részéről időnként nem állok meg az említett dózisznál. Nos, ez esetben föl-fölhangzik egy helyi avagy „szállósó”-ige. Ennek az az érdekessége, hogy egyformán szót kap benne a kínálóm is még én is: – Tanár úr már a negyedik kávéit issza. Nem árt meg? És a tömör válasz csakis ez: – Nem!

E páros szójárás létrejöttére a minap ébredtem rá. Egészen véletlenül újra kezembe került egy helyi újság jó két évtizeddel ezelőtti száma. Az újságíró egy magas beosztású orvosnál vendégeskedett. Ő nem kért kávé, bezzeg a doktor! Még kommentárral is szolgált. Íme: „Ha dolgozom, naponta hatot is elfogyasztok. Rossz szokás, mert szabadság alatt két fekete is elég egy nap. Stimuláló ereje számomra a hatnak sincs, mert a szervezetem huszonöt év alatt hozzászokott már. Nekem ez annyi, mint másnak a két dupla. De a kávézás megnyugtat. Éppúgy oldja a feszültséget, mint dohányosoknál a cigaretta.” Igen, ennek a zanzáját mondogatjuk mi gyakorta! Csak persze a főorvos helyett tanárt mondunk, a hat csésze pedig... egyelőre csupán négy.

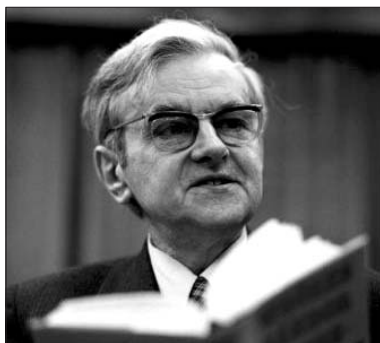
Azzal zárom, hogy mindkettőnkön – a neves belgyógyászon is meg rajtam is – túltett, és alighanem máig az egyik csúcstartó lehet a nagy francia gondolkodó-író: Voltaire. Ő idős korában állítólag napi negyven-ötven (!) csésze feketekávé is elfogyasztott. Ismerősei aggódva figyelmeztették, hogy a kávé – mérge. Mire Voltaire ekképp summázott: „Bizony, mérge. De: nagyon alattomos mérge lehet, mert már ötven éve iszom, de eddig még nem észleltem a mérgezést...”

**Holczer József**



# „Ott lakomáznánk a közös töveket” Weöres Sándor centenáriuma

Száz esztendeje, 1913. június 22-én született a múlt század egyik legnagyobb magyar költője. Gyermekkora zömét Csöngén töltötte, az itteni elemi iskolába is járt. Sopronban érettségizett, utána huszártiszt édesapja csöngői gazdaságában dolgozott majd két évig. A pécsi egyetemen jogot kezdett hallgatni, más szakokra való áttérés után filozófia és esztétika szakon végzett. Egyetemi doktori értekezése a vers születéséről szólt, amelynek föltárhatalatlan titkait természetesen ő sem tudta megfejteni, viszont saját költeményei bizonyítékai annak, hogy a magyar nyelv művészi megformálási lehetőségei szinte korlátlanok. Sokszor emlegetett egyik példája ennek a Dzsajadéva-fordítás. A XII–XIII. századi szanskrit költő szerelmi himnuszainak füzere, a Gíta Govinda. Ennek egyik dalkezdetre sokszor említett példája Weöres Sándor költői és nyelvi képességének: „Szegefűvirágleheltezuhatagos-örömillatu délővi szélben, / fülemüleszavu kusza méhzizegésű lugas susogó sűrűjében / Hari vidag a gyönyörű dalu kikeletben, / sírjon az elhagyatott, íme táncol a vadörömű lánykaseregben.”



A műfordítás, amely Weöres Sándor életművének is része, nem ritkán a megoldhatatlanság határáig eljutva számos nyelvi és nem nyelvi kérdés megoldását igényli. Egy, a műfordítás kérdéseit boncolgató vitához Weöres is hozzászólt, az Áthallások című kötetében (1976) felidézte a XIX. században élt Giuseppe Mezzofanti bíboros híres nyelvtudását: „Giuseppe Mezzofanti olasz nyelvtudós (élt 1774–1849), 1797-ben pappá szentelték, 1838-ban bíboros lett. Élete vége felé 38 nyelven beszélt és írt, magyarul is. 1832-től a Magyar Tudományos Akadémia kültagja volt. Hagyatékában Emilio Teza nyelvész két kis magyar verset talált. Eddig a történelmi tények. Mezzofanti kardinális verseit nem olvastam [...]. Az eredeti szövegek híján egyelőre csak elképzelem, hogy ezek a nyelvgyakorlatok milyenek lehettek.” A bolognai bíboros saját állítása szerint élete vége felé 78 nyelvet és néhány dialektust tudott.

Weöres Sándor nemcsak azt szemlélteti a versekkel, hogy Mezzofanti miként halad előre a nyelvtudásban, ám azt is: tisztában van vele, milyen lehet a nem tökéletes magyar nyelvű szöveg. A költő, aki a magyar nyelv használatában, mondhatni, mindenre képes volt, apró nyelvi és nem nyelvi jellegzetességekkel fogalmazza meg ezeket a verseket, amelyeknek artistikumuma egyébként össze sem mérhető monsignore Mezzofanti két magyarul írott versikéjével. Ezeket Brassai Sámuel, a kolozsvári nyelvész polihisztor és Meltzl Hugó közölte az Összehasonlító Irodalmi Lapokban.

Weöres először magyaros népdalt írt (Quasi un canto popolare ungherese), másodikként is azt:

Un' altro  
Át a Dunán, át a Tiszán,  
Hidegek utaznak ottan,  
Rózsámnak csontjai puszta  
Csak állanak meg fagyottan.  
Pusztán hidegek utaznak,  
Rózsámnak tagjai fázna,  
Vásárolok csizma bőrt,  
Hideget e szerint tűröd.

A magyar nyelvhasználat szerint a *hidegek utaznak* szokatlanságát a kifejezés metafora volta még közömbösíti, a *Rózsámnak csontjairól* mondottakat azonban már semmi. Nem

szokás *megfagyott csontokról* beszélni, minthogy ez szemben áll a mindennapi tapasztalattal; ámbár a *csontig ható* vagy *hatoló hideg* köznyelvi alakulat. A *pusztán* álló csontok a *rózsámként* említett hölgygel kapcsolatban meglehetősen furcsa, hiszen a *pusztán* lehet 'csupán, kizárólag', 'egyedül' és '(valamilyen) síkságon', de előbb-utóbb rájön a versolvasó, hogy inkább a 'pőrén, ruhátlanul' jelentésnek kell érvényesülnie. Amint a második versszakban ez igazolódik is: *tagjai fázna*. A kissé régiesítő helyesírás mellett a szóalakok régiességét, illetőleg nyelvjárásiasságát a *csizma* szótalak is mutatja; a záró sor akár a hivatali nyelvhasználati rétegbe is tartozhatnék a maga papirosizével. A szövegzárás finom nyelvi humorát a *bőr-csizma* főnév helyett tévesen szereplő *csizma* is érzékelteti.

Weöres harmadik „Mezzofanti-verse” már otthonos a magyar tájban:

Hortobágy  
Megállok a széles rónaságon,  
Körül nézek kerek láthatáron,  
Menny és föld közt sertés kondák lógnak,  
Száguldásra van helye a lóknak.

A helyesírás és a nyelv ismeretének némi hiányát és régies-séget mutatja a magyar róna nevezetes jelenségének, a déli-bábnak leírása. „Menny és föld közt sertés kondák lógnak”, nos: a *menny* főnév használata megfelel a XVII–XVIII. századi használatnak, ám a *sertés kondákkal* való hangulati ellentéte mosolyt kelt. A költő Mezzofanti-Weöres a *lovak* többes szám helyett *lók* alakot vélelmez; az efféle magyar szavak toldalékolása kivételes (*só : sók, jó : jók, de ló : lovak, hó : havak*), ezért idegennek nehezen megtanulható. Persze az egész szövegmondategység is csinálmányos, papirosizú: *Száguldásra van helye a lóknak*, jöllehet grammatikailag kifogástalan.

A negyedik „Mezzofanti-vers” már az összehasonlító nyelvtudomány ismeretét is tanúsítja, és ezt a különböző népek barátságával köti össze:

N. J. Sajnovits: „Idioma ungarorum et lapponum idem esse”  
Ha magyar volnék, felülvén a lóra,  
Átvágtatnék a lappokhoz egy szóra,  
Ott lakomáznánk a közös töveket,  
És megújulnék a rokon szeretet.

Weöres a címben a finnugor nyelvrokonság ténye első bizonyítójának, Sajnovicsnak Demonstratio című könyvét idézi, amelyből kitérni, hogy a lapp és a magyar „idem esse”. Ebben a versben a *lakomázik* ige nem 'lakomában vesz részt vagy lakomát rendez', hanem ritkábban használt 'lakmározik' jelentésében van jelen; tárgyi vonzata sem a szokásos (inkább a *lakomázik valamiből* használatos). A *megújulnék* igealak csak abban az esetben lehetne elfogadható, ha az alapige, a *megújul* ikes fajtájú lenne, így viszont kéri a magyar nyelvszokás rendjéből, amit viszont a *volnék – Átvágtatnék – megújulnék* szószorozat mintegy szentesít, legalábbis a kitalált nyelvhasználó grammatikai ismeretei szerint. A nyelvi bizarrság mellé csatlakozik a „közös tövek”-ből való lakomázás, amelynek grotesksége az olvasó tárgyi ismeretei miatt érvényesülhet.

Még egy lehetséges „Mezzofanti-vers”, amelynek Weöres Sándor már a címével is a bíborosnak a magyar nyelvről való véleményére céloz. Ehhez hozzátartozik, hogy a bíboros „konstruktív képessége és ritmusának harmóniája miatt az összes többi elé” helyezi a magyart.

Lingua bella  
Fordul, fordít, forgat, forog:  
Magyar nyelven könnyű dolog.  
Megcsókollak, csókolgatlak,  
Csókolnálak, csókolhatlak,  
Csókolatlan, csókolhatlan:  
Huszonöt szó az olaszban.

Mezzofantinak azt a kijelentését is szokták idézni, hogy a jövőben „a költői génusz fellendülésének” lehetnek tanúi, akik a magyar költészetet figyelik. Ezt azóta igazolta Petőfi, Arany, Ady, József Attila – és maga Weöres Sándor.

Büky László

# Változó tanárképzés – változó szakok és szaknevek

Nem is volt olyan régen – alig négy évvel ezelőtt –, hogy Tanárok és tantárgyak címmel helyesírási szempontból áttekintettük a tanárszakok akkor bevezetett jegyzékét (ÉA 2009. 5. szám). Képzésünk most újabb átalakítás küszöbén áll, és ismét időszzerűvé vált ez a mustra. Jobban örülnénk persze annak, ha ritkábban kellene hasonló feladatokkal megbirkóznunk, hiszen akkor átgondolt intézkedésekkel létrehozott, szakmailag is vállalható rendszer működését dicsérhetnénk. Maradjunk azonban a nyelvi, helyesírási tényezőknél, és az oktatáspolitikai elemzést hagyjuk meg más fórumoknak.

A 2013 szeptemberétől induló új formát a szakmai zsargon *osztatlan képzésnek* nevezi, mivel a jelenlegi kétciklusú, két részből álló (BA–MA) tanárképzést ismét egységes folyamat váltja fel: négyéves főiskola, illetőleg ötéves egyetem, mindkettő egyéves szakmai gyakorlattal kiegészítve. Szűkebb szakterületünk tulajdonképpen szerencsésnek mondhatja magát, hiszen a magyartanár továbbra is *magyartanár* marad. Ez a megnevezés – akárcsak a továbbiak – egyszersmind a szaknak és a végzettségnek is a hivatalos, törvényben szabályozott formája.

Hasonló összetételek a következők: *biológiatanár; filozófiatanár; fizikatanár; földrajztanár; informatikatanár; kémiantanár; matematikatanár*. Az egybeírás oka, hogy az előtag és az utótag között jelöletlen birtokviszony (*biológiatanár = a biológia tanára*), esetleg jelentéstömörítés (*biológiát tanító tanár*) áll fenn. Ebben a típusban mindössze egyetlen olyan alakulat van, amely hat szótagnál hosszabb többszörös összetétel, emiatt kötőjellel tagoljuk: *művészettörténet-tanár*. Új fogalommal is találkozunk: *könyvtárostanár*. Egybeírását az indokolja, hogy nem két különböző végzettségről van szó, hanem tanári szak-képzettséget adó könyvtáros szakról, az alább említendő *mérnök-tanár* mintáját követve.

Más szabály vonatkozik a *testnevelő tanárra*, melynek előtagja folyamatos melléknévi igenév. Két egyszerű szó minőségjelzős viszonyát egybeírjuk, ha nem alkalmi szókapcsolat (*a gyerekeket nevelő tanár*), hanem állandósult, összeforrott szóösszetétel (*nevelőtanár*). Amikor viszont valamelyik tag már eleve összetett szó, különírjuk a kifejezést.

Az eddigi gyakorlathoz képest bonyolultabbá vált az idegen nyelvi szakok és azok tanárainak megnevezése. Az *angoltanár; franciatanár* helyébe hivatalosan a jelölt birtokviszonnyal megszerkesztett, ezért különírt többszavas alakulat lép: *az angol nyelv és kultúra tanára*, illetve a *francia nyelv és kultúra tanára*. Még bonyolultabb azoknak a nyelveknek az esete, amelyeket a magyarországi nemzetiségek is beszélnek. A tanárok képzésében ugyanis összekapcsolódik a határon kívüli és a határon belüli nyelvváltozat: *német és nemzetiségi német nyelv és kultúra*

*tanára, szlovák és nemzetiségi szlovák nyelv és kultúra tanára*. A nyelvi gazdaságosság és célszerűség miatt bizonyára továbbra is megmaradnak az egyszavas kifejezések: *némettanár, szlováktanár*. A korábbiakhoz képest ugyancsak bonyolódik a hagyományos *történelemtanár* elnevezése. Teljes formája az egy szaknak számító *történelemtanár és állampolgári ismeretek tanára*. A kifejezés furcsaságát az adja, hogy míg első része jelöletlen, addig második része jelölt viszonyt tartalmaz, és emiatt – a körülmények, előírások ismerete híján – akár két külön szaknak is értelmezhetjük.

Az élet minden területén egyre bonyolultabb fogalmakkal ismerkedünk meg, s ez alól nem kivétel az iskola sem. Következzenek tehát azok a megnevezések, amelyek a helyesírás magasabb fokát igénylik. Az alábbi szókapcsolatokban az első elem hiányzó utótagját kötőjellel helyettesíti: *drama- és színházméret-tanár; erkölcs- és etikatanár; hon- és népismerettanár; népzene- és népi kultúra-tanár; rajz- és vizuáliskultúra-tanár*. Az utóbbi két esetben a mozgósabály miatt egybevonódik az eredetileg különírt jelzős kifejezés (*népi kultúra, vizuális kultúra*). A legbonyolultabb a három tagból álló *média- és mozgókép- és kommunikációtanár*. Vélhetnénk: az eddigi *kommunikációtanár* testesedett ilyen szövevényessé, valójában összevonták, egyesítették a korábbi *mozgóképkultúra- és médiismeret-tanárral*. A létrejött új változat nehézkes, bonyolult alakulat, tartalmaz pedig ne menjünk bele a részletekbe. Párja is akad, a hasonló felépítésű *technika-, életvitel- és gyakorlattanár*.

Eddig is a mozgósabály harmadik pontja szerint írtuk az *ének-zene tanár* kifejezést, most két újabbal bővül a lista: *természetismeret-környezettan tanár; gyógytestnevelő-egészségfejlesztő tanár*. Helyesírási szempontból „kivételes” (?) a *közösségi művelődés tanár* jelöletlen birtokviszonyt tartalmazó, mégis különírt formája. Gördülékenyebb lenne a *közösségi művelődés tanára* alakulat.

Eddig a hagyományos, úgynevezett közismereti tanárszakkokról szoltunk, de rajtuk kívül vannak még szakmai tanárszakok is. Nagy számuk miatt velük behatóan nem foglalkozunk, csupán néhány ismertebbet említünk. Nincs különösebb nehézség a következők írásmódjában: *mérnök-tanár; agrár-mérnök-tanár; közgazdász-tanár; pedagógia-tanár; gyógypedagógia-tanár*. A zenetanári szakirányok azonban már tartogatnak helyesírási különlegességeket: *zongoratanár; jazz-zongoratanár; zeneművésztanár; zongoraművész-tanár; hegedűművész-tanár*.

Nyelvi és helyesírási szempontból nem fáj a szívünk azért, hogy mostantól nem szerepel a tanárszakok között a *játék- és szabadidő-szervező tanár, a tanulási és pályatanácsadási tanár* vagy a *pedagógiai mérés és értékelés tanára*. Azért a búcsú mégsem végleges: a továbbiakban a felsőoktatási szakképzések listájában látjuk viszont őket. A négy évvel ezelőtti példaszakkal szemben megállapíthatjuk, hogy az új megnevezések összességükben egyszerűbbek, kevesebb a túlbonyolított, létszerűtlen, hagyomány nélküli forma. Igaz, lényegesen kevesebb tanárszakot ismer az új, osztatlan tanárképzési rendszer.

Zimányi Árpád

A német olyan nyelv, hogy a tájszólások szavait a „Hochdeutsch”, az irodalmi német alapján alig értjük. Az óbudai sváb is nagyon különbözött a más vidékeken beszéltől, ezt a tényt figyelembe kell vennünk a hajdani, a mai magyar nevek alapját képező nevek vizsgálatánál is.

Egyik hegyünk neve úgy hangzott, hogy *Kronawetberg*. E név megfejtésével a XIX. században ugyan próbálkoztak, de kétséges eredménnyel, végül úgy döntöttek, hogy ez a *Donnerwetter* (vihar) kifacsart alakja. Így született meg a *Viharhegy* elnevezés.

A *Brüdersried* névben a *Brüder* a latin *frater* szóból eredt. A *frater* ugyan jelent testvért is, itt azonban a hegyet birtokló szerzetesekre utalt. A hegy magyar neve *Szerzeteshegy* vagy talán inkább *Baráthegy* lehetett volna, azonban *Testvérhegynek* nevezték el, ami bizony félrefordítás.

„Hogy mondták gyermekkoromban a *Hármashegy* hegyet?” Kérdeztem egy barátomtól, aki – korából eredően – még emlékezett az óbudai svábok beszédére. „*Dreigrenzberg!*” Helyes fordí-

## Testvérhegy, Viharhegy

tás, azonban a hegyet nem így hívták, hanem *Dreihotterberg* volt a neve. A *Hotter* is határt, pontosabban mezsgyét jelent. A mezsgye is határ, de általában jelölve van, például sövényvel. A budai hegyeket hajdan szőlő borította. A gazdák a köveket kihordták a földjük szélére, itt idővel cserje nőtt, így akár „*Hármasmezsgyehegy*” is lehetne hegyünk neve.

A III. kerületet délről határoló völgy neve *Grüntal*, azaz *Zöldvölgy* volt. A magyar nevet alkalmasint rossz hangzásúnak ítélték, innen a *Szépvölgy, Szépvölgyi út* elnevezés. A „Zöld” mégis fennmaradt, mégpedig a *Zöldmál* névben. A *mál* jelentése: napos hegyoldal. Valaha – egy XVII. századból való peres irat tanúsága szerint – volt e vidéken *Előmál, Papmál, Kerekmál*. (Nemcsak a nevük merült feledésbe, ma már a helyüket sem tudjuk.) A *Zöldmál*, mivel északi oldal, nemigen felel meg a *mál* fogalmának. A zöld szín emlékét őrzi még a *Zöldmáli lejtő, Zöld lomb, Zöld kő utca* is.

Dr. Makra Zsigmond



# Szálkák

## Toldott-foldott mondatok

Pázmány Péter nevezetes volt körmondatairól. Mégis, prédikációs kötetében egyetlen olyan mondatot sem találtam, amelyet ne lehetett volna azonnal és folyamatosan érteni. A mai tudósok, újságírók, jogászok hosszú mondatai nem ilyenek. Egy akadémiai doktortól származó, nagy nyilvánosságnak szánt újságcikkben találtam a következőt:

*Az ilyen közcélú földszerzésnek csak két reális forrása lehet. Egyik az állami földtulajdon forgalomképtelen közvagyonként megőrzése, mértékének a lehető legnagyobb növekedése és rugalmas földhasználati jogcímekkel a gazdálkodó természetes személyek részére – az élelmiszer-termelés számon kért követelményével (a termelői és beruházói biztonságukat szavatoló – juttatása.*

Ez a mondat több sebből vész. Először a *közvagyonként megőrzése* szó szerkezetből hiányzik a *való*, ugyanis főnévhez nem kapcsolódhat határozó, csak jelző, márpedig a *megőrzés* főnév, még ha igéből van is képezve. Tehát helyesen: *közvagyonként való megőrzése*. Továbbá: egy kissé messze került a birtokos a birtokszótól, ezért hiányzik a *-nak* a földtulajdon végéről: az *állami tulajdonnak közvagyonként való megőrzése*. Keresni kell, mire is vonatkozhat a *mértékének*. No igen, az *állami tulajdon mértékének növekedése*. E miatt a *-nek* miatt nem akarta kitenni a szerző a *tulajdon* végére a *-nak* ragot. Többszörös birtokviszony esetén általában az utolsó tag kapja a *-nak/-nek* ragot. De nem is a mértékét kell növelni, hanem magát a földbirtokot: *az állami földtulajdonnak forgalomképtelen közvagyonként való megőrzése, a lehető legnagyobb mértékű növekedése...*

Most jön a legnagyobb gubanc: *és rugalmas földhasználati jogcímekkel a gazdálkodó természetes személyek részére – az élelmiszer-termelés számon kért követelményével (a termelő és beruházói biztonságukat szavatoló) – juttatása*. Itt is hiányzik egy *való*: *a gazdálkodó természetes személyeknek* (nem *részére*) *való juttatása*. Tovább nehezíti a megértést a gondolatjeles és azon belül még egy zárójeles, szertetlen beszúrás, amelynek első fele határozó formájú, de jelző értékű, tehát ide kívánkoznék a *való*. A zárójeles rész jelző formájú, de valójában mellékmondatot helyettesít. Ezzel a résszel a szerző ilyesmit akart közölni: *az állami földeket a gazdálkodó természetes személyeknek kell adni, kötelezve őket az élelmiszer-termelésre, ugyanakkor szavatolva termelői és beruházói biztonságukat.*

Szintén újságban találtam ezt a mondatot:

*A Somogyi József – a képzőművészeti főiskola hajdani, rendkívül termékeny rektora, országszerte majdnem ötven köztéri szobra látható, köztük az egyik legismertebb a fasizmus áldozatainak emlékműve a budai Gesztenyés kertben – által 1965-ben készített bronzszobor minden bizonnyal színesfémtolvajok prédája lett.*

A fő állítás az, hogy egy szobrot, amelynek az eltűnéséről már előbb szó volt, valószínűleg színesfémtolvajok lop-

tak el. Egyúttal azonban azt is közölni akarták, hogy a szobrot *Somogyi József készítette 1965-ben*, és ebből az állításból jelzőt csináltak. Már ez sem szerencsés, de miért kellett még ugyanabban a mondatban Somogyi József egész életművét ismertetni? Méghozzá úgy, hogy a név és a névtő közé (*Somogyi József által*) beszúrtak egy értelmezőt, majd két mellérendelt állítást. A mondatot legalább ennyire szét kellett volna szedni:

*A bronzszobor, melyet Somogyi József, a képzőművészeti főiskola hajdani rektora készített 1965-ben, minden bizonnyal színesfémtolvajok prédája lett. Somogyi rendkívül termékeny alkotó volt, országszerte majdnem ötven köztéri szobra látható, köztük az egyik legismertebb a fasizmus áldozatainak emlékműve a budai Gesztenyés kertben.*

\*

Még kevésbé érthető az ilyen mondat hallgatva. A rádióban hangzott el a következő:

*A teremtés-kommunikációnak az a formája, amelyet mi annak idején a Szent István Egyetemen kitaláltunk, amely a környezeti kommunikáció című kutatási területre, illetve a kultúrokológiára, amelyet szintén én indítottam itt el, alapszik, ennek az ismeretére minden európai nemzetnek, az európai kultúrának mint jelenségnek szüksége van.*

Hogyan tudná a hallgató három tagmondat után földélni, mire vonatkozik az *alapszik*, s minek az ismeretére van szüksége az európai kultúrának? A beszélő maga is beleegalyodott, a végére elfelejtette, hogyan kezdte a mondatot: „az a formája ... szüksége van.” Én is csak többször visszahallgatva és leírva tudtam kibogozni, mit akarhatott mondani.

Ezt:

*A teremtés-kommunikációnak arra a formájára, amelyet mi annak idején a Szent István Egyetemen kitaláltunk, minden európai nemzetnek, az európai kultúrának szüksége van. Ez a tan a környezeti kommunikáció című kutatási területen, illetve a kultúrokológián alapszik, amelyet szintén én indítottam itt el.*

Az *alapszik* ige maradhat a *kultúrokológia* és az *amely* között, hiszen a vonatkozó névmás csak a főnévre vonatkozhat, igére nem. (További kérdés, miért nem nevezi meg magyarul a nyilatkozó az általa bevezetett tudományágát.)

\*

*Minden egyes ember – aki tenni akar saját maga, családjá, a Nemzet érdekében – közreműködésére szükség van.*

A *minden egyes ember* alanyak látszik, mert nincs rag a végén, és ebben a hitben vagyunk mindaddig, amíg a közbevetés végére nem érünk, mert csak a *közreműködésére* szó ragozásában van jelezve a birtokviszony. Az igaz, hogy a vonatkozó névmásnak lehetőleg a mellett a szó mellett kell lennie, amelyikre vonatkozik, annyira azért nem, hogy a mellékmondat szorosabban összefüggő szó szerkezeteket válasszon el. Csak az a fontos, hogy ne legyen közben olyan szó, amelyre elvileg vonatkozhatna a névmási kötőszó. *Szükség van minden egyes ember közreműködésére, aki tenni akar saját maga, családjá, a nemzet érdekében.* A *közreműködés* szó főnév ugyan, de az *aki* nem vonatkozhat rá, így a tévedés ki van zárva.

Fontos fogalmazási elv, hogy az olvasót, illetve hallgatót egy pillanatra sem szabad megtéveszteni, bizonytalanságban hagyni.

Buvári Márta



## Az antonimákról

Kemény Gábor e folyóirat hasábjain (ÉA 2012/3: 15) mutatta be a Tinta Könyvkiadó kiadványát, a „Magyar ellentétszótár”-t, mely szervesen illeszkedik abba a magyar nyelv szókészletének sok szempontú feldolgozását célul tűző tiszteletre méltó és nagyszabású vállalkozásba, amelyet a kiadó fontos küldetésének tekint.

A szótárról írt ismertetés kapcsán gondolkoztam el azon, hogy míg a logikában az ellentét viszonylag jól körülhatárolható, könnyen értelmezhető fogalom, addig a nyelvben meglehetősen nehéz egyértelműen és tudományosan definiálni, voltaképpen mit is jelent az antonímia, mely szavak, jelentések tekinthetők egymás ellentéteinek. Ugy tűnik, az antonímiakutatás – egyelőre – meglehetősen ingoványos terep a nyelvtudományban. Az ellentét fogalmát persze azért (is) nehéz meghatározni, mert amit a naív beszélő – intuitív megérzései alapján – antonimának érez, az elméleti szempontból nem mindig az. Ez nagyrészt azzal magyarázható, hogy az emberi gondolkodás a világ dolgait szereti (konvencionális) ellentétpárokba, opozíciókba rendezni, pl. *apa* ~ *anya*, *háború* ~ *béke*, *hideg* ~ *meleg*, *nagy* ~ *kicsi*, *fehér* ~ *fekete*, *konzervatív* ~ *liberális*, *reggel* ~ *este*, *Nap* ~ *Hold*, *alma* ~ *körte*, *kávé* ~ *tea*, *sör* ~ *bor*, *kés* ~ *villa*, jól lehet ezek a párok általában nem igazi ellentétei, inkább csak (bizonyos megfontolásból) párjai, pendant-jai egymásnak. Ezek a párok egyébként nagyrészt kultúra- és kontextusfüggő „szembenállások”, kiválasztásukba erősen belejátszik az emberi tapasztalat: „Az európai kultúrában például természetes, hogy »ami nem kés, az ... (villa)«; de már Kínában, ahol villát nem használnak, nyilván mást mondanának a válaszadók” (Nádasdy Ádám: Prédikál és szónokol. Magvető, Bp. 2008. 167).

A jelentések szembenállása sok esetben rendkívül változatos képet mutat, az ellentétpárok meglehetősen sokfélék, és nemcsak a (fentebb említett) megszokott ellentétekben nyilatkozhatnak meg. Mindebből pedig az következik, hogy a nyelvi jelentésben (a szemantika) többféle ellentétfogalommal is kénytelen dolgozni. A modern szemantikai irodalomban az ellentétek következő típusait szokták megkülönböztetni:

1. Az ellentét egyik fajtája a logikában is ismert kizáró (vagy komplementáris) ellentét. Ekkor az egyik jelentés kioltja, kizárja a másikat, azaz ha az egyik igaz, akkor a másik biztosan hamis. A két egymást kizáró dolog között nincs „senki földje” (Cruse, Alan D.: *Lexical Semantics*. Cambridge University Press, Cambridge 1986. 198, idézi Kicsi Sándor András: Előszó. In: Temesi Viola (főszerk.) *Magyar ellentétszótár*. Ellentétes jelentésű szavak szótára. Tinta Könyvkiadó, Budapest 2012. 7). Ilyenek pl. *él* ↔ *meghalt*, *nős* ↔ *nőtlen*, *jobb* ↔ *bal*, *nyit* ↔ *zár*.

2. A nyelvi ellentét másik fajtája a megfordítás (vagy konverziva), pl. *ad* ↔ *vesz*, *hoz* ↔ *visz*, *kérdez* ↔ *felel*, *beszél* ↔ *hallgat*, *férjhez megy* ↔ *feleségül vesz*. Ezekben a példákban ugyanarról a ténnyől két különböző mondatot állíthatunk, pl. *Péter eladta a kocsiját Pálnak*, illetve *Pál megvette Pétertől a kocsiját* vagy *A beteg vért ad* ↔ *A nővérke vért vesz (a betegtől)*, és szó sincs arról, hogy az egyik igaz volta a másik hamis voltát jelentené. Ezek a szópárok tehát nem ellentétesek, hanem az egyik meg-

fordította a másiknak, a különbség csak a nézőpont különbözőségében van. A két szó ugyanazt a tényt fejezi ki, csak más-más oldalról nézve: „Az ellentét itt ellentétes kameraállást jelent” (Nádasdy i. m. 168). E csoporton belül „külön érdekesek a direkcionális opozíciók, például *fel* vs. *le*, *jön* vs. *megy*, *indul* vs. *érkezik*, sőt *szív* vs. *fúj*. Valamennyire jellemző, hogy legtipikusabb használatukkor egy P pontra vonatkoztatott két ellentétes irány közti mozgást tételeznek fel” (Kicsi i. m. 7).

3. A nyelvi ellentét harmadik, talán legérdekesebb fajtája a fokozatbeli ellentéteség (vagy poláris antonímia). Ilyen a *nagy* ↔ *kicsi*, a *régi* ↔ *új*, a *cammog* ↔ *száguld*, *gazdag* ↔ *szegény* stb. Első látásra itt is ellentétes jelentésekről van szó, hiszen nem lehet valami egyszerre nagy és kicsi, gazdag és szegény, nem *cammoghat* az, ami *száguld*. De „milyen nagy a nagy?” – teszi fel a kérdést Nádasdy Ádám (Az ellentét három fajtája a nyelvben. In: Kálmán László – Nádasdy Ádám: *Hárompercesek a nyelvről*. Osiris, Bp. 1999. 71). A válasz nagymértékben függ a beszélő környezetétől, tapasztalataitól (pl. a ’nem messze’ jelentésű orosz *nyedaleko* – a magyar tapasztalatoktól eltérően – alkalmasint meglehetősen nagy távolságot, több száz kilométert, órákon át tartó utazást is jelenthet), de változhat a megjelölt dolog szerint is: a *nagy egér* és a *nagy elefánt* mérete között óriási a különbség. A *nagy* tehát relatív fogalom, a skála két végpontját jelentő *nagy* és *kicsi* között pedig végtelen számú, átmenet nélküli fokozat létezik (vö. Nádasdy uo. 70–71).

4. A nyelvi ellentét negyedik típusa az implikációval és tagadással definiálható összeférhetetlenség (összeegyeztethetlenség vagy inkompatibilitás). „Például a *piros* és a *kék* szók egyazon egyszínű tárgy jellemzésére inkompatibilisek: ha valami piros, az nem kék, és ez fordítva is igaz” (Kicsi i. m.).

Mindezek mellett bizonyára számolnunk kell olyan szavakkal is, amelyekhez nem könnyű ellentétes jelentésű lexemát hozzárendelni, pl. *terhes*, *akarát*, *ajándékoz*, *álm*, *árok*, *átölel*, illetve az is előfordulhat, hogy több elem áll opozícióban egymással: az égtájakat jelölő szók például vertikálisan (pl. *észak* ↔ *dél*) és derékszögben is (pl. *észak* ↔ *kelet*) ellentétben állnak egymással, míg a *fent* ↔ *lent*, *elől* ↔ *hátral*, *jobbra* ↔ *balra* párok háromdimenziós hierarchiába szerveződnek (uo.).

Az ellentétes jelentésű szópárok talán nem játszanak olyan fontos szerepet a jelentés alakulásában, mint a szinonímia vagy a homonímia, de a jelentések, jelentésösszefüggések feltárásában – a szinonímia és a homonímia mellett – bizonyos esetekben nagy segítséget nyújthat a velük való kísérletezés is.

Kemény Gábor szótárismertetésének bevallott célja mindenekelőtt a kedvcsináló bemutatás volt. Az esetleges hibák, egyenetlenségek, következetlenségek, vitatható megoldások felsorolását – óvatosan – a szakkritika illetékességébe utalta. Én sem tehettem másként, de befejezésül még egyszer hangsúlyoznom kell az elvi, elméleti alapvetés fontosságát, sőt nélkülözhetetlenségét.

H. Varga Márta

# A Nyelvtudományi Intézet műhelyeiből

## Múltidő-használat a 16. században

Ha idegen nyelven kommunikálunk, valamennyiünk közös tapasztalata, hogy a nyelvek többségét jóval összetettebb igeidőrendszer jellemzi, mint a magyart. Éppen ezért, legyen szó akár az angol, a német, a francia vagy számos más nyelvről, nemcsak az egyes igeidők, hanem megfelelő közlésbeli funkcióik elsajátítása is komoly kihívást jelenthet egy magyar anyanyelvű beszélő számára. Különösen igaz ez a múlt idők sokféleségére, hiszen a mai magyar köznyelvben jobbra egyetlen múlt idő, a *-t(t)* jeles használatos, bár igaz, hogy bizonyos megnyilatkozásokban ritkán a *mondottam volt*, *szoktam volt* típusú összetett múlt is előfordul. Korábban azonban – a legtöbb idegen nyelvhez hasonlóan – a magyar nyelvben is többféle múlt idő létezett.

A folyton változóban lévő nyelv számos olyan jelenséget kínál a nyelvtörténeti kutatások számára, melyek megismerése révén egy a mainál gazdagabb és bonyolultabb nyelvi részrendszer bontakozhat ki előttünk. Ilyen a magyar nyelvnek korábban négyféle múlt időt számláló igeidőrendszere, amely mára igencsak leegyszerűsödött. Ahogy arról kódexeink tanúskodnak, a 16. századot megelőzően még az igeidők mindegyikének jól elkülönülő szerepe volt: a ma is használatos *ment* típusú befejezett múltat az éloszóbeli közlések, párbeszédek, egyesek idézetek múlt idejeként ismerjük, a *mene* fajtájú elbeszélő múltnak viszont a történetmondásban volt fontos szerepe, a lezajlott események egy-egy láncszemét jelölte. A régmúlt (*ment vala/ment volt*) előidejűsége, két cselekvés közül a korábbira vonatkozott, vagy valamely nagyon régen történt eseményre utalt. A folyamatos múlt (*megy vala/megy volt*) ugyanakkor múltbeli történések háttérében meghúzódó eseménysort, tartós érzelmi állapotot, képességet vagy akár ismétlődő cselekvést, sőt be nem teljesült történet is kifejezhetett.

Ezek a szabályszerűségek a 16. századi források alapján fokozatosan felbomlani látszanak, és új tendenciák vannak kialakulóban: mind a múlt idők előfordulási aránya, mind pedig közlésbeli funkcióik megváltoznak. Mindehhez az is hozzájárul, hogy ebből a korból egyre több magánéleti jellegű, a szóbeliséghez is szorosan kötődő szöveg áll rendelkezésünkre, így lehetőség nyílik a beszélt nyelvi sajátosságokat is tükröző múltidő-használat jellemzőinek megfigyelésére. Ilyen szövegek elsősorban a periratok és a magánlevelek, amelyeknek feldolgozása jelenleg a 81 189. számú OTKA-projektum keretében zajlik az MTA Nyelvtudományi Intézetében. A projektum célja az ó- és középmagyar kori magánéleti nyelvhasználat morfológiai elemzett adatbázisának létrehozása, e több évszázadot felölelő korszak szövegeinek hozzáférhetővé és kutathatóvá tétele online felületen keresztül.

A projektumhoz kapcsolódóan a 16. századi múlt idők használatának sajátosságait az egyik magánéleti jellegű szövegtípusból merítve villantom fel: Batthyány Ferencné Svetkovics Katalinnak 1538 és 1575 között családtagjaihoz írt levelei alapján. (Az idézeteket a könnyebb olvashatóság kedvéért mai helyesírással közlöm.)

A levelekben összességében a befejezett múlt idő dominál, ami bizonyosan összefügg azzal, hogy ez már a 16. század előtt is jellemzően az éloszóhoz közel álló szövegek múlt ideje volt. A Svetkovics-levelekben nem ritka az olyan részlet, amelyben – függetlenül attól, hogy egyszeri,

huzamosabb, régen vagy a közelmúltban történt eseményről van-e szó – a múlt idejű igék mind befejezett múltban állnak: „Amiképpen *jártak*, rövideden így értheti kegyelmed: midőn a kegyelmed atyjához jutottak volna, mindeket az én kívánságom szerint *megbeszéllettek* és *megmondottanak* őkegyelmének.” „*Idéjöttünk* Vinnicére, és az szándékba vagyunk, hogy holnap Isten akarattjából reggel elindulunk innen, de azt mi nem *tudtuk*, hogy kegyelmed itthon legyen, hanem csak most *értettük* azt.” Ez azt mutatja, hogy a levelekben a befejezett múlt fokozatosan átveszi más múlt idők szerepét.

Ugyanakkor feltűnő, hogy bizonyos szöveghelyeken szinte kizárólagos szerep jut a régmúltaknak. Ez korábban nem volt jellemző: „Továbbá kegyelmed *írt vala* nekem egy levelet az kegyelmed anyja dolga felől, azért én *küldettem vala* az kegyelmed anyjához két szolgámat, Bagody Andrást és Benedek deákot, kik által *izentem vala* neki minden dolgok felől.” A régmúlt jellegzetessége, hogy néhol még erősen őrződik eredeti, előidejűséget kifejező funkciója, két múltbeli esemény közül gyakran a korábbi jelöli: „Amely levelet *írt volt* kegyelmed az én szerelmes uramnak, azt megértettem.” Am időnként, ha egy mondat több régmúltat is tartalmaz, ezek egymással egyidejű eseményeket is kifejezhetnek: „Az te nagyságod első levelére válszt nem *tettem volt* az bor felől, mert az sok gondban *elfeledtem volt*.” Érdekes és kifejezetten 16. századi jelenség, hogy ha valamilyen időhatározó jelzi az esemény idejét, a mondatban általában régmúltú ige szerepel: „Én úgy emlékezem, hogy *ezelőtt* is *írtam vala* kegyelmednek erről.” „*Előszórt* azt *írta vala*, hogy még szombatra küldjem oda.” Érdekes módon akkor is így van ez, amikor az időhatározó közelmúltbeli cselekvést vezet be: „*Ím, ez elmúlt napokban* az pestis *kezdet vala* bennünket rettegetni.” Ugyanerre a jelenségre a korabeli úriszéki perekben is akad szemléletes példa: „Mert *ennek előtte való napokban egykor ment volt* az korcsmára, és *megrészgödött volt*.”

Az időhatározók múltidő-használatot alakító szerepe nemcsak a régmúltak, hanem az elbeszélő múltak esetében is döntő. Ezek gyakran egészen közelmúltbeli eseményt jeleznek például a *mai napon* vagy a *most* időhatározók mellett: „*Mai napon hozának* uramtól levelet.” „*Most* uram *felvivé* vele Bécsbe.” A levelek elbeszélő múltú igéinek a történetmondásban betöltött szerepe ugyanakkor jelentősen visszaszorul, de több helyen érvényesül közelmúltat kifejező jellege azokon a mondással kapcsolatos igéken, amelyek az „éppen elhangzottra” vonatkozhatnak. Ezt annál is inkább érdemes kiemelni, mivel az elbeszélő múltú igék csaknem fele mondatot kifejező: *monda, szólék, köszöne, panaszkodának, izené* stb. Az úriszéki perekben az elbeszélő múlt túlnyomórészt szintén ezeken az igéken mutatkozik: „*Hazajóvén megmondák*, hogy itt vannak.”

Folyamatos múlt csak elvétve akad a Svetkovics-levelekben. Néhány elenyésző példa mutatja csupán, hogy ez néhol még kifejezhet tartós szándékot, érzelmi állapotot, óhajt: „Mert az Isten tudja, hogy szívem szerint *akarom vala*, hogyha *véghezmeget vala* egyszer ez dolog.” Néhány mondással kapcsolatos folyamatos múltú ige feltehetően a cselekvés ismétlődő jellegét érzékelteti, de az is lehet, hogy az eredeti szereptől távolodva egyszeri eseményre utal a következő mondatban: „Bizonny, nehéz volt énnekem, hogy ezt *beszélük volt*, jerünk az asszony várába.”

Ezek tehát a múltidő-használat legjellemzőbb jelenségei a Svetkovics-levelek alapján. További források újabb szempontokkal gazdagíthatják a 16. századi múlt időkről kibontakozó képet.

Mohay Zsuzsanna

A szerző az ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskolájának hallgatója, az említett OTKA-projektum résztvevője a Nyelvtudományi Intézetben. (A szerk.)



# Az élet titka felé: Behálózva és Villanások

## Új tudományos-ismeretterjesztő stílus

Új, érdekesítő és más, főként irodalmi műfajokból származó retorikai eszközöket alkalmazó tudományos-ismeretterjesztő stílus honosodik meg a modern, nemzetközi, „villanás-szerűen” berobbanó hálózat kutatásban. A hálózat kutatás célja: kvantitatív (matematikai) alapon bizonyítható, egymástól különböző jelenségekben létező rendszerszerűségek fölkutatása. A hálózat kutatás tudományokat összefogó multidiszciplináris szemléletmód (a szemiotikára hasonlít, fölfogható új nyelvészeti módszerek is).

A hálózat kutatás „atya” Barabási Albert-László. Az erdélyi, csíki Karcfalván született, a csíkszeredai Márton Áron Gimnáziumban érettségizett, fizikusi tanulmányait Bukarestben és Budapesten végezte, doktori fokozatot Bostonban szerzett. A komplex hálózatok elméletét Amerikában dolgozta ki a Northeastern Egyetemen, dolgozik a Harvard rákkutató intézetében, valamint tanít a budapesti CEU-n is. Jelenleg párhuzamosan él az USA-ban és Budapesten (legutóbbi interjúja szerint családja Pesten él). Könyveit angolul írja, és mások fordítják magyarra (Vicsek Mária, Kepes János). Előadásait Amerikában és szerte a világban angolul tartja, de az MTA-n általam is hallott előadásában magyarul is kiválóan fogalmazott, csak ritkán keresett egy-egy magyar szakkifejezést.

### Behálózva

2002-ben jelent meg nagysikerű Behálózva (A hálózatok új tudománya) című könyve (magyarul először 2003-ban), majd bővítve, átdolgozva 2009-ben. Barabási fölfedezése tehát az, hogy különféle rendszerek hasonló alapon működnek. Megközelítésmódjának titka az egyszerűsítés, a részekre bontás, majd pedig a kiterjesztés, általánosítás. Stílusát a könnyed, több síkon futó, anekdotikus előadásmód, a gyors vágások, az ötletek, sőt az ötletek megszületésének izgalmas leírása adja. Tudományos alapja négy pilléren áll: kiindulópont a gráfelmélet, a Karinthy Frigyes által esszébe foglalt „öt lépés távolság” tudományos leírása, a Stanley Milgram-féle „kisvilág”-elmélet (a társadalom sűrű háló); a Mark Granowetter által bevezetett „gyenge kapcsolatok” (amelyek döntő szerepet játszanak a külső világgal való kommunikációs képességünkben); az egyes rendszereket jellemző központi sűrűsödés (hatványeloszlás; hatványfüggetlen vagy saját kifejezésével: skálafüggetlen szerveződés, a közgazdaságtanban Pareto-szabály); valamint az egymásbaágyazottság. Megállapítja, hogy a természet által „tervezett” szerkezetek ellenállóak, hibátűrőek (robustság). De ugyanilyen hálózatos szerveződést mutatnak hollywoodi sztárok, a sejtek anyagcseréje, az idézettség, a gazdaság, az üzleti élet, sőt a nyelv is. A skálafüggetlen topológiák megismerése segíthet a terápiában: a gazdaság, az emberi kapcsolatok, akár az orvostudomány terén (fertőzések leküzdése, hatékonyabb gyógyszer fejlesztése). Elemzett példái között szerepel a terrorizmus, az al-Kaida, a Word Wide Web, a vírusmarketing... nem csoda, hogy Amerikában a szenátorjelöltek kötelező olvasmányává tették.

### Villanások

Barabási másik sikerkönyve az amerikai kiadással egy időben jelent meg magyarul: Villanások. A jövő kiszámítható (2010). A Villanásokban a szerző továbbfejleszti tudományos-ismeretterjesztő módszerét. A korábbi anekdotázás, fölfedezései, gondolatait történetekbe ágyazó elbeszélésmódja megmarad, ám tudatosabban szerkesztett, vissza-visszatérő, több szálon futó, feszültséget, várakozást keltő narratívába illeszkedik. Az egyik szál a kutató-fölfedező tudósé, aki történetekbe, jelenségekbe ágyazza mondanivalóját, kezdve egy

Haszan Elahinak nevezett világhíró művészen, aki, hogy ne legyen gyanús, életének minden mozzanatát kiteszi a hálóra. A másik szál akár önállóan is olvasható: egy valódi, talán még a történéseket is gondolkodóba ejtő Dózsa-regény, amely Bakócz bíboros pápai aspirációjának kudarcától Székely (Dózsa) György horrosztikus részletezett kivégzéséig s a parasztháború tragikus, a magyarságra váró következményeinek felsorolásáig tart.

Villanásnak nevezi a különféle, skálafüggetlen eloszlást mutató jelenségekben megfigyelhető valamiféle sűrűsödést, „gócpontra”, intenzitáskülönbséget. Ilyen „villanás” jellemzi a web-böngészési, levelezési, nyomtatási szokásainkat, a fényképezést, a bankjegyek – de még inkább a bankjegyeket hordozó emberek – kiszámítható mozgását, vagy hogy más területeket is említsünk: téves bírói ítéleteket, a háborús konfliktusokat. A hatványeloszlás tudatosítása hasznos is hajthat, például a teendőkben az „érkezési” és a fontossági sorrend megkülönböztetése: ez utóbbira a hatványeloszlás (villanás) a jellemző. Példáit a matematikai gráfelmélet, káoszelmélet, a Poisson-eloszlás és a Lévy-repülés, Lévy-pálya (hatványeloszláson alapuló random bolyongás) bemutatásával támasztja alá. Hátborzongató a következtetés: „a villanások korábban megismert jelensége talán nemcsak az internetet előzte meg, hanem az emberi akarat és tudat alapját képezheti” (V., 174), „a természet takarékos módon a legkülönbözőbb összefüggésekben ugyanazokat a megoldásokat alkalmazza” (V., 179). Tehát valami eddig fölfedezetlen, de már megmutató rendszer kapcsolja össze a természetet, a társadalmat (és hadd tegyem hozzá: a kultúrát és a nyelvet), olyasmis ez, mint az élet működésének alap törvénye, titka. „A villanások az élet csodájának elválaszthatatlan részét képezik, jellegzetes jegei az alkalmazkodásért és a fennmaradásért folytatott küzdelemnek... vajon az anyatermészet takarékosága fejeződik-e ki a villanásokban, amikor eltérő környezeteken hasonló megoldásokat kínál? Vagy talán valamilyen mélyebb valóság különböző oldalait fejezik ki?” (V., 263–4).

És ekkor áll össze a kép, a Dózsa-regény és a hálózatok. Székely (Dózsa) György életében is egy „villanás” volt az utolsó néhány hónap, ami viszont az egész azt követő magyar történelemre mély hatást tett. A következmény: a parasztsók soha többé nem vettek részt az ország védelmében (12 évre rá következik Mohács), Bakócz bíboros önző fellépése nemcsak Magyarország vesztét hozta, hanem egyházának zsugorodásához is hozzájárult (reformáció).

Barabási beszédmódja radikálisan szakít a „mindent megmondó”, „mindent tudó”, „mindenkinél okosabb” akadémikus-professzoros stílussal, könnyeden, életszagú szituációkban mesél. A több szálon futó cselekmény retorikája, tagolása, al- és fejezetcímei a mai áltörténelmi bulvárregények izgalmas, több szálon futó feszültségfenntartó technikájára emlékeztetnek (Dan Brown, Steve Berry).

### Hálózat kutatások

Barabási és nyomán sokan foglalkoznak az ismétlődő mintázatok földerítésével. Például Csermely Péter A rejtett hálózatok ereje (2005) című, ugyancsak sajátos írt-szerkesztett könyvével. Különféle tipográfiai megoldásokkal különíti el a feltételezéseket, kiegészítéseket s a vele folyamatosan vitakozó diákkutatók véleményét (pl. Keckecke). 2009-ben indult egy konferenciasorozat a nyelvi hálózatok föltérképezésére. A jellemző témák: az alakzatok, a mentális lexikon, az információk, a szinonimák, a mondatok, a szövegek stb. hálózatok szerveződése (Hálózat kutatás). Barabási Amerikában futott be, de folyamatosan hangsúlyozza magyar kötődéseit. A Dózsa-kérdéshez is őse, Barabási Lénárd, Erdély alvajdája kapcsolja. Műveiben folyamatosan felbukkan Erdély és Magyarország, megkapó szeretettel említi meg szülőföldjét, annak szokásait, például a közösségeket összetartó kalákát. Talán nem túlzás, ha azt állítom, hogy stílusát a nagy erdélyi mesélők is alakították. (Az életrajzi adatok forrása: Az univerzum egyenlete, Magyar Nemzet, 2013. január 26. 26.)

Balázs Géza



## Kérdések és válaszok

? **Hogyan írjuk: *extra nagy méretű* (mint az *igen nagy méretű* kifejezést, külön) vagy *extranagy méretű* (mint az *extrakönnyűt*)?**

! A 109. szabálypont értelmében a fokozó vagy nyomósító szerepű melléknévi jelzőt nem írjuk egybe a jelzett melléknévvvel: *jó nagy, szép piros, borzasztó rossz* stb. Az *extra* ('soron kívüli, rendkívüli', 'az átlagostól eltérő, különleges') is ilyen nyomatékosító melléknév (Magyar értelmező kéziszótár, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992, 346), tehát külön kellene írni. Az Osiris-féle Helyesírás azonban tartalmazza az *extrakönnyű* szót példaként (OH. 676), melynek analógiájára az egybeírás lenne a helyes. Ezt a bizonytalanságot az *extra* (*szűz olívaolaj* esetében is tapasztalhatjuk. A szabálypont alapján a különírás látszik indokoltabbnak: *extra nagy méretű*. (Az *igen nagy* kifejezés különírandó, de más okból: az *igen* szó ugyanis állhat 'nagyon' jelentésű határozószó szerepben.)

? **A bizalmas, tréfás megszólítások és a megszólított neve közé kell-e vesszőt tenni? Például: *Hali, Zsuzsa!* vagy *Hali Zsuzsa! Csó, Péter!* vagy *Csó Péter!***

! Bár az írásgyakorlatban gyakran elmarad, a megszólítással egybekötött köszönési formákban is vesszőt teszünk a megszólítás elé, hiszen tagolatlan tagmondatnak számít (OH. 328): *Hali, Zsuzsa! Csó, Péter!* Ez azonban nem csak a tréfás, bizalmas köszönésekre érvényes: *Szia, Dezső! Szervusz, Erzsike!* stb.

? **Hogyan kell helyesen írni a *tanárszülőt*? (Olyan értelemben, hogy az én szülőm a tanár.) Külön, egybe, esetleg kötőjellel?**

! A *tanár* ebben a jelentésben főnévi jelzős szerkezetet alkot a *szülő* szóval, ezért a kifejezés különírandó: *tanár szülő* (OH. 114). Egybeírva jelöletlen birtokos jelzős összetétel lenne, vagyis valakiről lenne szó, akinek a gyermeke tanár.

? **Mi a *berzselés*?**

! A tojásfestés egyik ősi módja az ún. *berzselés*. Ennek lényege, hogy a tojásra friss zöld leveleket tesznek, ezt harisnyába kötik, és így helyezik hagymalevél, vadkörte vagy vadalma, illetve zöld dió héjából készült festékbe.

? **A nyelvben elfogadott az alábbi „torzult szótöves” szavak használata: *cskrot, vödrot, bokrot, termet* stb., ugyanakkor rám szólnak, ha a *motrot* szót használom *motort* helyett, pl. „szerelem a motrot”.**

! A felsorolt kifejezések az úgynevezett hangzóhiányos tótipusba tartoznak. A *motor* szó tárgyesete kétféle alakban is él, érthető hát, hogy sokaknak „kényelmesebb” az inkább a nyelvjárásokra jellemző *motrot* forma. A két változat közül a köznyelvi *motort* a gyakoribb: az Osiris-féle Helyesírás szótári részében (1080), illetve a Nyelvhasználati szótár 174. oldalán is ez olvasható (Balázs-Zimányi [szerk.], Pauz-Westermann Könyvkiadó, Celldömölk, 2007). Ezért választékos beszédben, írásban inkább a *motort* változatot ajánljuk. De a „részórással” mint módszerrel nem értünk egyet!

? **Egy szövegben a következő kifejezéssel találkoztam: *babakocsi fitness*. Én ezt nagyvonalúan *babakocsi fitnessre* módosítottam, ám azt a visszajelzést kaptam, hogy a helyes kifejezés: *babakocsi fitnessz*. Azóta már megtaláltam ugyanezt a kötőjeles írásmóddal is. Kíváncsi vagyok, melyik ezek közül a helyes írásmód.**

Egy új jelenség, eszköz, találmány megnevezését maguk a nyelvhasználók alakítják ki a gyakorlatban. Lehet, hogy több változata is keletkezik az adott elnevezésnek, melyek közül az egyik (vagy akár több is) előbb-utóbb szélesebb körben is ismertté, elfogadottá válik, míg végül a szótárakba is bekerül. Úgy tűnik, ezen az úton halad a kérdéses kifejezés is. A szó jelentéstömörítő összetétel (hozzávetőlegesen a kismama testének szülés utáni regenerációját, fittségének visszaszerzését szolgáló gyakorlatok végzését

jelenti), és bár kettőnél több tagú, de hat szótagonál nem hosszabb, ezért a 129. és 138. szabálypontok alapján egybeírjuk: *babakocsifitnessz*.

? **Melyik a helyes forma: „ellenőrizze a *nyomatványban* szereplő adatokat” vagy „ellenőrizze a *nyomatványon* szereplő adatokat”?**

! Mindkét változat lehet helyes. A kül- és belviszony megkülönböztetése akár a nyomtatvány külső tulajdonságaitól is függhet. Ha például csak egy lapból (oldalból) áll, akkor alkalmazhatjuk a külviszonyt: *Ellenőrizze a nyomtatványon szereplő adatokat*. Ha egy vastagabb, kötegnyi papírról van szó, akkor a belviszony is használható. Erre azonban nincsen egyértelmű és kötelező szabály.

? **Hogyan írjuk a *QR-kódot*, illetve azt, hogy *QR-kód-olvasó program*?**

! A helyes írásmód: *QR-kód, QR-kód-olvasó program*.

? **Egy rendezvényre készülve szeretném tudni, hogyan helyes: *tűzoltónap* vagy *tűzoltó nap* (sokadik alkalommal rendezik meg)? Vagy szerencsésebb másként megfogalmazni?**

! Vannak rendezvények, melyeken egész napos programok keretében egy adott foglalkozás, szakma képviselőit ünnepeljük. Ezen események elnevezésére szokás a foglalkozást jelölő szó és a *nap* szavunk által alkotott jelentéstömörítő összetételt alkalmazni (ez a 129. szabálypont alapján egybeírandó): *bányásznapi, rendőrnapi, vasutasnapi, pedagógusnapi, tűzoltónapi* stb.

A rendezvények teljes nevét egyébként általában kis kezdőbetűvel írjuk, de ha intézményszerűek, akkor – az intézménynevek mintájára – az elnevezést alkotó tagok nagy kezdőbetűvel is írhatók (146. szabálypont).

? **Hogyan írjuk helyesen a *monarchia kori* kifejezést? Mérvadó helyeken láttam így is: *Monarchia-kori*. Miért írandó külön a *honfoglalás kori*, illetve egybe a *hódoltságkori* kifejezés?**

! Egy korábbi válaszuk (<http://www.e-nyelv.hu/2010-01-05/matyas-kori-anjou-kori/>) alapján fogalmazom meg a választ. Helyesírási szótárainkban *Monarchia-kor* alak nem szerepel. A mintaként felhozott válaszukban a *Mátyás korabeli* rövidebb alakjaként értelmeztük a *Mátyás kori* alakot. Ezt megtehetjük a *Monarchia* esetében is, de az államforma nevét kisbetűs formában javaslom az -i képző megjelenése miatt: *monarchia korabeli ~ monarchia kori*.

A *honfoglalás kori* és a *hódoltságkori* különböző írásmódja a különböző eredzetetésből származhat. Míg az előbbinél analógia lehet a *honfoglalás korabeli* forma, addig az utóbbit inkább jelöletlen birtokos jelzős összetételként értelmezhetjük.

? **A *tranzit ország*, a *befogadó ország* és a *kibocsátó ország* kifejezések egybe- vagy különírandók-e?**

! A *tranzitország* így, egybeírva helyes (I. OH. 2004. 1406). Ha a melléknévi igenévi jelző (*befogadó, kibocsátó*) a cselekvés folyamatára utal, akkor különírjuk jelzett szavától: *befogadó ország, kibocsátó ország* (A magyar helyesírás szabályai 112. pont).

? **Hogyan írjuk helyesen: *nagypéntek* vagy *Nagypéntek*?**

! A helyesírási szabályzat 145. pontja alapján az ünnepeket, nevezetes napokat, történelmi eseményeket, rövidebb-hosszabb időszakokat jelölő szavakat és szókapcsolatokat kis kezdőbetűvel írjuk: *március tizenötödike, honfoglalás, karácsony* stb. Ennek alapján a *nagypéntek* is kis kezdőbetűvel írandó.

? **Egy ideje Pécsre költöztem, és feltűnt, hogy itt sokan azt mondják: *mennyi van még vissza*, vagy *hogyan visszavan még tíz perc*. Ez nekem nagyon szokatlan, és sokkal helyesebbnek érzem azt a kérdést, *hogyan mennyi van még hátra*?**

! A Nyelvművelő kéziszótár (szerk. Grétsy László, Kemény Gábor, Tinta, 2005, 228) a következőt írja a kérdéssel: „A *hátravan* igének népies *visszavan* változata újabban a köznyelvben, pl. a sportközvetítések nyelvében is terjed: *öt perc van vissza a félidőből*. A választékos stílusban azonban a *hátravan* formát részesítjük előnyben!”

Összeállította: **Vasné Tóth Kornélia**

# HÍREK – ESEMÉNYEK

Április 9-én rövid, súlyos betegség után életének 68. évében elhunyt **Maróti István**, az Anyanyelvápolók Szövetségének főtítkára, lapunk szerkesztőségének tagja. Szeretett munkatársunktól, barátunktól e számunk 3. oldalán veszünk búcsút.

\*

*Tájnnyelv és oktatás* címmel a harmadik tájnnyelvi konferenciát rendezte meg 2013. április 23-án a Magyar Írószövetségben az Írók Alapítványa és a Széphalom Könyvműhely. Mezey Katalin, a sorozat kitalálója köszöntötte a megjelenteket. Előadott: Kiss Jenő (Magyar nyelvjárások a 21. században), Balázs Géza (Nyelvjárások és kisvilágok), Gecsei Edit („Műveld a csodát, ne magyarázd!”), Parapatics Andrea (A nyelvjárástani ismeretek szerepe az anyanyelvi nevelésben), Vörös Ottó (A regionalitás néhány újabb jelensége és hatása a „határtalan” magyar közoktatásra), Vörös Ferenc (Felsőoktatás – névföldrajzi paradigmaváltás – térinformatika), Boda Annamária (Regionális és nyelvi attitűd az iskolában és azon kívül).

\*

2013-tól elektronikus kiadványként jelenik meg a 43 éves folyóirat, a *Nyelvünk és Kultúránk*. Az e-NYÉK elérhető: [www.mnyknt.hu](http://www.mnyknt.hu).

## 47. magyar nyelv hete

A magyar nyelv hete visszatért Budapestre. A megnyitó helyszíne a Petőfi Irodalmi Múzeum volt. A mottó pedig: *Médianyelv 2013. Minta vagy tükör? A 47. megnyitó résztvevőit köszöntötte Juhász Judit, az ASZ elnöke, valamint Baranyai László, az MFB elnök-vezérigazgatója (köszöntőjét lapunkban közreadjuk). A következő tudományos előadások hangzottak el: Adamikné Jászó Anna (Retorika és nyelvművelés), Aczél Petra (Médiaretorika), Balázs Géza (Sajtónyelv – médianyelv: hagyjuk vagy fejlesszük?). Az ASZ ifjúsági szervezetének tagjai bemutatták a rádió nyelvi szabályzatát, majd fórum következett, amelyen felszólalt Aczél Anna, az MTVA nyelvi bizottságának vezetője is, és kérte az anyanyelvápolók segítségét a közszolgálati média nyelvi színvonalának emelésében. A műsort Pölcz Ádám szavalata színesítette, a programot Ujszászi Bogár László vezette.*

A magyar nyelv hetéhez vidéki rendezvények is kapcsolódtak. Április 19-én a győri Pannon TIT Baksa Péter (Gárdonyi nyelvi értékei) és Balázs Géza (*Az álom nyelve*) című előadásával nyitotta meg a hetet. A magyar nyelv hetére esett a győri Kazinczy-verseny is. Április 22-én Vácott a középiskolai Madách-szónokverseny, 23-án Széphalomban szavalóverseny zajlott le, 25-én az MTA Nyelvtudományi Intézete A beszéd és ami mögötte van címmel rendezett konferenciát. A sajtónyelv-médianyelv kérdését a hét letelével sem veszik le a napirendről, novemberben az egri Eszterházy Károly Főiskolán várhatóan ebben a témában lesz egy kisebb tanácskozás. (*Manyszi-infó*)

## Ezüstjubileum

### Implom József városában, Gyulán

2013. február végén jeles évfordulót ünnepelt a magyar helyesírás: 1988-ban kezdődött el a legjobb középiskolás helyesírók versenysorozata. Február 28-án este Nagy L. János előadásával indult a rendezvény, március

1-jén a Nemzeti Tankönyvkiadó szervezésében Kiss Jenőt, Balázs Gézát, Takács Editet és Cs. Nagy Lajost hallhatták a kísérők. A megnyitón Kiss Jenő akadémikus, Balázs Géza professzor és Győri Etelka, a javítást szervező tanár Implom József-díjat vehetett át. A diákok színvonalas vetélkedésében 111-en vettek részt a Kárpát-medencéből, s a legjobb eredményt Somogyi Pál, a somorjai Madách Imre Gimnázium tanulója érte el. Ő és tanára, Fröhlich Ágota Implom-díjat kapott a záróünnepségen.

A verseny izgalma, az erkelesek színvonalas estje, a vendégszerető város egyaránt sokáig megmarad a résztvevők emlékezetében. (**Nagy L. János**, a zsűri elnöke)

## A magyar nyelv egyik legnagyobb bravúrja

Egy palindrom, vagyis visszafelé ugyanúgy, ugyanabban a jelentésben olvasható szöveg. Szerzője korának egyik nagy sakkozója, Breyer Gyula. A magyar sakknagyemester szerelmes levele az 1800-as évek vége tájáról 185 szót és 916 betűt tartalmaz. Lepipálta-e azóta is valaki? A Tetten ért szavak 2013. március 18-i adásában Adorján András sakknagyemester olvasta fel (s most itt is közreadjuk): „Nádasi K. Ottó, Kis-Adán, májusi szerdán e levelém írást: A mottó: Szívedig íme visz írás, kellemest író! Színlelő szív, rám kacsintál! De messzi visz szemed... Az álmok – ő, csaló szírenek ezek, ő, csodaadók – el és les. Irok íme messze távol. Barnám! Lám, e szívindulat Öné. S ím e szív, e vér, ezeket ereszti ki: Szívem! íme leveled előttem, eszemet letevé! Kicsike! Szava remegne ott? Öleli karom át, Édesem! Lereszket „Éva-szív” rám. Szívem imád s áldozni kér réveden, régi gyerekistenem. Les, ím. Előtte visz szíved is. Ég. Érte reszketek, szeret rég, és ide visz. Szívet – tőlem is elmenet – siker egy ígérne, de vérré kínozod (lásd ám: íme, visz már, visz a vétek!) szerelmesedét. Amor, aki lelőtt, ő, engem: e ravasz, e kicsi! Követeltem eszemet tőled! E levelem íme viszi... Kit szeretek ezer évb, viszem is én őt, aludni viszem. Álman rablóvá tesz szeme. Mikor is e lélekodaadó csók ezeken éri, szól: A csókom láza de messzi visz! Szemed látni csak már! Visz ölelni! Szoríts! Emellek, Sári, szívemig! Ide visz: Ottó. Ma már ím e levelen ádrész is új ám: Nádasi K. Ottó, Kis-Adán.”

## Nyelvészeti könyvek

Beszéd- és szövegértés. Szarvas Gábor nyelvművelő napok, 2012. (Ada, 2013.)

Desertus, Janus: Fabulae de Urso maiore. Mesék a Nagy Medvéről. Magyarra fordította: Pusztay János. Vác Ucca Műhely, Veszprém, 2013.

Hegedűs József: Az idegen nyelvi. Nyelvek – nyelvtanulás. Tinta Könyvkiadó, 2012.

Hódi Éva: Egy kis nyelvi tücsök és bogár. Ada, 2013. április 30.

Magyar Orvosi Nyelv, XII/1., 2. 2012. aug., dec.

Margittai Gábor: Utazás végeken. Scolar, 2011. (Külsőmagyarok.)

Péter Mihály: A leplező nyelv. Álcázás és ámitás a nyelv használatában. Tinta Könyvkiadó, 2012.

Szilvási Csaba: Google és Magoogole fiai. Minerva, 2013.

Tihanyi Kalendárium, Tihanyi Bencés Apátság, 2013. Szerk.: Korzenszky Richárd.

Voigt Vilmos: Etnoszemiotika. SZTE JGYPK, Szeged, 2013. (Alkalmazott nyelvészeti füzetek 07.)

## 2013. évi eseményekből

Június 19–20. Szövegalkotó gyakorlatok, nyelverteremtő praktikák. (Modern Filológiai Társaság, ELTE, Gólyavár)

Június 20. 16.30 Az év szavai 2012. kihirdetése. Szarvas Gábor-émléknapp (MTA, Budapest)

Június 21–23. III. anyanyelvi juniális (Széphalom)

Július 5–6. A nyelv közösségi perspektívája (Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad)

Július 10. A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport napja. Apáczai Nyári Egyetem, Újvidék

Július 22–27. és július 29. – augusztus 3. Magyar nyelv tábortársaság magyarul tanuló fiataloknak (Budapest). Érdeklődés: [iroda@e-nyelv.hu](mailto:iroda@e-nyelv.hu)

Augusztus 11–18. XXI. Országos ifjúsági anyanyelvi tábortársaság (Miskolc)

Szeptember 6–8. A név szemiotikája (Nyitra)

Szeptember 21. Az ASZ helyi csoportjainak évnnyitó tanácskozása

Október 11–13. Kazinczy-verseny (Sátoraljaújhely)

November 4. Szórványkonferencia (Anyanyelvi Konferencia, Budapest). Érdeklődés: [anyanyelvi@mnyknt.hu](mailto:anyanyelvi@mnyknt.hu)

November 25. IV. Hálózatkonferencia konferencia (ELTE, Budapest)

December 14. Az ASZ éves közgyűlése; a Lőrincze-díjak átadása (PIM, Budapest)

A Hírek – tudósítások rovatba zárt információkat a megjelenés előtti 40. napig várjuk a [balazsge@due.hu](mailto:balazsge@due.hu) címen.

## Belépés, tagdíj, ÉA-előfizetés

### Tisztelt Olvasóink!

**Belépés.** A Szövetséghez a honlapon található belépési nyilatkozat kitöltésével és beküldésével lehet csatlakozni. A belépési szándékot az elnökség soron következő ülésén elbírálja. Ezek után tagdíjfizetéssel válik taggá a belépő. Alapszabály szerint addig számít szövetségi tagnak valaki, ameddig a tagdíja rendezve van. Érdeklődés: [posta@anyanyelvapolo.hu](mailto:posta@anyanyelvapolo.hu).

**Tagdíj.** Az Anyanyelvápolók Szövetségének egyéni és magyarországi tagjai a tagdíjfizetést követő második hónaptól a megjelenés napján a levélszekrényükbe kapják a 24 oldalas Édes Anyanyelvünket. A tagdíjat elsősorban banki átutalással lehet befizetni a 11705008-20132015-ös számlaszámra. A tagdíj 2000 forint/év. Tanulóknak és nyugdíjasoknak 1500 forint/év. Azért kérjük a banki utalást, mert az kedvezőbb a szövetség számára. Ha erre nincs mód, kérésre sárga csekket küldünk. A sárga csekk igénylése: [posta@anyanyelvapolo.hu](mailto:posta@anyanyelvapolo.hu).



# 48. Szép magyar beszéd verseny

Balog Zoltán miniszter  
köszöntője

Tisztelt Nyelvművelők, Nyelvőrök, Nyelvszeretők!  
Mindenki, aki szereti és beszéli a magyar nyelvet!

A nyelv, ezt tudjuk, teremtő erő. Annyira, hogy például – ha már most vasárnap délelőtt itt vagyunk ebben a gyönyörű teremben – hadd idézzem a Bibliát: a Biblia nyelvében ez a kettő tulajdonképpen egy szó vagy ugyanaz a szó; a tett és a szó, a cselekedet és a beszéd. Ezt ugyanazzal a szóval fejezik ki, és persze ez akkor igaz, hogyha egy olyan valaki beszél, akinek a szava erős. Akinek a szava képes nemcsak hatással lenni a hallgatóságra, a hallgatókra, hanem képes adott esetben megváltoztatni az életet maga körül. Kell valaki, aki, ha azt mondja: legyen világosság, akkor lőn világosság. Kell valaki, aki ha azt mondja – belépve egy terembe –, hogy békeesség nektek, akkor egyszer csak békeesség költözik az emberek szívébe. Nagy tudomány ez, nagy képesség.

**„Nemcsak a zene  
mindenkié,  
hanem a nyelvünk is”**

A nyelv teremtő erő akkor, ha van benne lélek. S ha van benne lélek, akkor a nyelv, a beszéd utat tör magának, akkor elér egészen a másik emberig, amelyik a legnagyobb távolság tud lenni, és amelyiket éppen az tudja lerövidíteni, hogy megszólítjuk egymást. De még többről van itt szó a mai napon, nemcsak a teremtő erőről és arról a lelkeletről, amivel teremteni tudunk a beszédünkkel, hanem a formáról is. A lélek formát is tud teremteni, stílust, gazdagságot, élő kapcsolatot. Ez a mérce, mindenkinek ez a mérce, aki megszólal, aki szóra nyitja a száját. Különösen pedig ez a mérce akkor, ha egy olyan közösségről van szó, egy olyan közösség szavairól beszélünk, egy olyan nyelvről, amit a milliárdos emberiségéből csak néhány millióan értenek.

A magyar nyelv – így szoktuk mondani – a mi titkos kódunk. Bár bizonyára voltak már olyan helyzetben, hogy külföldön úgy gondolták, hogy most akkor egymással megbeszéljük, hogy milyen társaságba is kerültünk, úgyse értenek bennünket, és akkor egyszer csak valaki, lehet, hogy már tört magyarsággal megszólított bennünket, hogy vigyázzunk, mert érti, amit mondunk.

Titkos kód; nem mindegy, hogy milyen állapotban van. A mérce magasra van téve: költőink, íróink, a magyartanárok, én még azt is hozzáténném, jó esetben a lelkipásztoraink, a színészeink, a színésznőink természetesen, és hogyha jó helyre születünk, akkor az édesanyánk, az édesapánk, a nagymamánk azok, akik a mércét magasra tudják tenni.

Azért vagyunk ma itt, és Önök azért vannak itt minden évben, egyrészt, mert nyilván Győr városa és a gimnázium jó házigazda, másrészt pedig azért vagyunk itt, hogy egyre többen legyünk azok, akik nemcsak szeretik a nyelvet, hanem művelik is és őrzik is. Szükség van rá. A mai nap, az ünnep nem alkalmas arra, és nem is lenne helyes, hogyha vészharangot kongatnánk, bár lenne rá bizony elég okunk. De mondjuk azt, hogy a nyelvünk olyan, amilyenek mi magunk is vagyunk. Úgyhogy a nyelv egyfajta tükör is, amibe ha beletekintünk, akkor az ország állapotáról, a közösség állapotáról, adott esetben egy családnak, sőt egy embernek, egy személyiségnek az állapotáról is világos képet kapunk.

Akik ma itt vannak, azok példamutatóan ápolják a nyelvünket, egy olyan korban – és akkor mégiscsak legyen egy kicsi kis, ha nem is vészharang, de vészcsengő –, egy olyan korban, amikor néha már a saját édesanyánk sem érti meg azt, amit mondjuk egy felső tagozatos vagy gimnazista sms-ben hazair, főleg hogyha csak ikonokat használ, kis grafikákat küld el a *what's up* alkalmazással, mert bizony a nyelv sokkal árnyaltabb, mint az okostelefonok ikonjai.

A nyelvre tehát vigyáznunk kell, hiszen a nyelv egyben közös emlékezetünk is. Ami mögöttünk van, a múltunk, azt is hozza magával, és előre kijelöli a jövőnket is. Folyamatosan változik is, és ennek tulajdonképpen örülhetnénk, hiszen Kazinczy maga volt a nagy változtató.

Éppen azon gondolkodtam itt a bevezetőben, hogy Önök itt Pannóniában, a nyugati oldalán Magyarországnak mégiscsak egy Hunniából származó költőnek, politikusnak a nevét vették föl. Nemcsak Hunniának, néha Barbaricumnak is szokták hívni a keleti országrészt – én magam is onnan származom, de szép, hogy ez a név, Kazinczy Ferencnek az életműve ilyen kapcsolatokat is képes teremteni. Ezért örülünk különösen annak, hogy itt Győrben a Kazinczy Ferenc Gimnázium az, amelyik a szép magyar beszédnek most már több évtizede a házigazdája.

A nyelv törvényszerűségeit tudatosan kell használnunk. Először automatikusan megkapjuk, ösztönszerűen használjuk, és az iskola épp arra való, hogy mindezt tudatosítsuk, és hogyha ez sikerül, akkor megtiszteljük vele az őseinket, megtiszteljük vele az örökségünket, a legnagyobb íróinkat, költőinket, a hazánkat, és leginkább megtiszteljük azt a másikat, akihez szólunk. És örömmel halljuk, hogy évről évre egyre többen vesznek részt ezen a megmérettetésen az anyaországi és a külföldi diákok is, mert az már közhely, de nagyon fontos és értékes közhely, hogy bennünket, a Kárpát-medencei magyarságot elsősorban és mindenekelőtt a nyelv köt össze. A nyelv, amelyik egyszerre tartalom, forma és lélek. Nemcsak a zene mindenkié, hanem a nyelvünk is, és milyen jó, hogy vannak, akik tesznek is azért, hogy valóban mindenkié legyen a magyar nyelv, a kiejtett szavaknak valóban teremtő ereje, teremtő hatása legyen, mert a szavak, ha megfelelően formálják őket, akár még varázsolni is képesek.

A verseny győztesei ismerik a mondatoknak a statikáját, édes anyanyelvünk sziklaszilárd alapozását, csillogó tetőzetét és ablakainak díszes kőfüzereit. De ne feledkezzünk meg azokról sem, akik a mesét elmondják nekünk, és elmondják nektek is, Önöknek is, akik nélkül bizonyára kevesebben lehetnénk ma itt, nyelvművelők és nyelvszeretők, hiszen nemcsak a könyvekben és emlékezetben szereplő nagy írók és költők szövik a nyelvnek a vásznát, a szövetét, a textilt, hanem azok a kiváló pedagógusok és nyelvművelők, akik a sokszor rideg szabályokat érthető és megtanulható formába öntik számunkra, és úgy adják tovább. Ezt a mesét ma a mesemondók, azok a jeles nyelvészek, nyelvművelők és tanárok írják és adják tovább, akiknek élete az anyanyelv, annak a megtanítása és annak a megőrzése.

Nagy öröm, hogy a mai napon őket a legnagyobb nyelvújítóról és az őt talán leghívebb szellemi örököséül követőről elnevezett díjakkal ismerhetjük el: a Kazinczy-díjjal és a Péchy Blanka-díjjal.

Isten éltesse a győzteseket, a felkészítő tanárokat, mindenkit, aki elismerésben részesül, és mindenkit, aki szereti és beszéli a magyar nyelvet!

Köszönöm, hogy meghallgattak!

Győr, 2013. április 21.



## Köszöntő

Tisztelt Elnök Asszony! Tisztelt Professor Asszonyok és Urak! Tisztelt anyanyelvünneplő Hölgyek és Urak! Tisztelt Barátaim!

Nagy megtiszteltetés, hogy szólhatok Önökhöz ezen a fontos rendezvényen, édes anyanyelvünk ünnepén.

A Magyar Fejlesztési Bank sajátos feladattal megbízott állami intézmény, amelyet azért hoztak létre, hogy segítse, támogassa a magyar gazdaság fejlődését. Ennek a feladatnak igyekszünk megfelelni, de közben nem tévesztjük szem elől az alapvető igazságot. Tudjuk: létünk, fejlődésünk a tudásunkon, gondolatainkon, problémafelismerő és -megoldó képességünkön nyugszik.

Gondolataink pedig nincsenek, nem is lehetnek nyelv nélkül, a nyelv tehát megelőzi minden meggondolt cselekvésünket. Amikor nyelvet tanulunk, gondolkodni tanulunk, igyekszünk megérteni a változó világot – enélkül pedig tehetetlenek volnánk. A nyelvtudás tehát életünk egyik legfontosabb alapja.

Önök nem általában ápolják a nyelvet, hanem kimondottan a „nyelvek nyelvét”: édes anyanyelvünket. Anyánk nyelvét, amelyet ránk bízta a századok. Tevékenységükkel tehát nem csupán az általános fejlődést, a társas kapcsolatok és ezzel minden emberi tevékenység legfőbb eszközét gondozzák, hanem ennél többet tesznek: nemzeti egységünket óvják, őrzik, ápolják.

Ez szent feladat, amelyhez a Magyar Fejlesztési Bank a maga módján szívesen járul hozzá. Ez a hozzájárulásunk nemcsak anyagi, hanem erkölcsi, lelki csatlakozás is. Sőt a mindennapokban szerény nyelvvédő, magunkat és munkatársainkat, partnereinket a helyes nyelvhasználatra készítető gondosság, odafigyelés és „nyelvvédelem”.

Ezért különösen nagy öröm, hogy köszönhetem Önöket ezen a rendezvényen.

Mi is a magyar nyelv?

A tudományos érvelés nem az én feladatom ebben a kérdésben, hadd válaszoljak hát személyes hangütéssel. A magyar nyelv az, amiről a történelmi viharok miatt elmenekült költő írt:

*„Most, hogy szobámban ér az est setétje,  
te jutsz eszembe, Szent Gellért cselédje,  
s ajkad, melyről az esti fák alól  
először szólt az ének magyarul.  
Arcod mongol emléke már ködös,  
de titkunk itt e földön még közös  
s a te dalod zsong minden idegemben  
itt, idegenben.”*

A költő – Faludy György – elmenekült a közeledő náciizmus elől Budapestről Párizsba; és ott is utolérte a zsarnokság. Mielőtt továbbmenekült volna, írta ezeket a sorokat egy magyar barátjának az ösztönzésére. Aztán a világháború éveiben bejárta a széles nagy világot, amerikai egyenruhában harcolt is, és amikor azt hitte, hogy véget ért a téboly, hazajött. Itt szembe-sült azzal, hogy a téboly bizony nem ért véget; a vörös zsarnokság zárta táborba, s végül ismét el kellett bujdosnia magyar hazájából.

Vele egy időben bujdosott Amerikában édes anyanyelvünknek egy másik zseniális művésze, Márai Sándor is. Ő 1951-ben az első összefüggő írott szövegemlékünkhez nyúlt vissza, amikor fekete látomását örökítette meg a magyarság pusztulásáról:

*„Látjátok, feleim, szemtekkkel, mik vagyunk.  
Íme, por és hamu vagyunk.”*

Ők, Márai Sándor és Faludy György jeles tagjai egy igen hosszú sornak, amelyben sok évszázada követik egymást a népünkért és hazánkért, jövőnkért felelősséget érző, a kortársakat és az utódokat lelkesíteni vagy megdöbbeníteni akaró, harcba vagy virrasztani hívó véreink. Véreinket mondtam, megítélésem szerint ez a legpontosabb kifejezés.

Történelmünk viharos volt, és Mohács óta nem vagyunk képesek egy zászló alá tömörülni. Mindig voltak pártütők, küldetéses vétők. Legalább két, de inkább több táborra szakadva él-tük le az utolsó öt évszázadot. Mondhatni, isteni csoda, hogy még megvagyunk.

Ennek a csodának, magyar nemzetünk meglétének a legfőbb, sőt egyetlen záloga a magyar nyelv. Ezért mondhatjuk joggal, hogy édes anyanyelv! Magyar nyelv! Amely összeköt minket Szent Gellért cselédjével, a Karthauzi Névtelennel, Károli Gáspárral, Arany János szegény jobbágyával és a kibujdosott kurucokkal, az elüldözött tudósokkal és művészekkel, Mikes Kelemennel és Teller Edével. Kötelék, amely elér Szabófalvától San Franciscóig.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Minél értékesebb valami, annál inkább védelemre szorul, annál jobban meg kell becsülni. Anyanyelvünk páratlan kincsünk, a nemzeti megmaradás éltető tűzhelye, a nemzeti egység legfőbb garanciája. Mivel ekkora érték, mindent meg kell tennünk a védelmében.

A magyar nyelv védelmére, ápolására született meg a Magyar Tudományos Akadémia, és ez a tény csattanós válasz minden szirénhangra, amelyik a nyelvvédelmet, a nyelvápolást fölöslegesnek, értelmetlennek igyekszik beállítani.

A nyelvvédelem ügye egyidős a modern nemzeti tudattal. Petőfi Sándor nemcsak a haza, a haladás, hanem nyelvünk védelmében is írt verset. Idézem:

*„...fogyasztják a tintát nagy Magyarországon  
Sokan, de nem írnak úgy, mint hajdanában  
A kegyelmetek jó régi világában.*

*Ember azt sem tudja, hol tanultak nyelvet?  
Beszédjek, nem tudni, magyar-e vagy német?  
Magyar konstrukció végkép elenyészett,  
S nagy szomorúsággal lehet nézni eztet.*

*Szomorú dolog ez s valóságos csúfság;  
Győtri lelkeiket gyalázatos hívság,  
Hívságtól üldözve a kalamust fogják,  
S édes anyánk nyelvét szörnyen megrongálják.*

*Illendőképen aki nem tud beszélni  
És fundamentomos magyarsággal élni,  
Ki kellene minden olyat küszöbölni,  
Nem kellene hagyni magyar nyelvet ölni”*

– írta volt nagy magyar költőnk A régi jó Gvadányi című versében.

Amikor ezeket a sorokat olvassuk, örömmel nyugtázzhatjuk, hogy lám, fölöslegesen aggódott a nagy magyar költő, hiszen édes magyar nyelvünk él, nem pusztult el, és a germanizmusok is háttérbe szorultak.

Csak hogy magunkat csapnánk be, ha nem pillantanánk a folyamatok mögé. Igaz, hogy a germanizmusok, párhuzamosan a német nyelv térvesztésével, valóban sorvadoznak, de a magyar nyelvre újabb, más veszedelmek leselkednek.

Ezekről a veszedelmekről fognak Önök előadásokat hallani a következőkben. Fontos, pontos, szakszerű elemzéseket, hozzáértő tudósok megalapozott véleményét. Nemzetmegtartó munkájukhoz a Magyar Fejlesztési Bank nevében sok sikert kíván

Budapest, 2013. április 23-án

**Baranyay László,**  
a Magyar Fejlesztési Bank elnök-vezérigazgatója

Mindenekelőtt az ez évi 1. számunkban közzétett rejtvények helyes megfejtését adjuk meg.

**I. Balatoni halak.** 1. Compó. 2. Garda. 3. Balin. 4. Süllő. 5. Angolna. 6. Busa. 7. Harcsa. 8. Ón. 9. Csuka. 10. Keszeg.

**II. Borúra derű.** 1. Metodika. 2. Obeliszk. 3. Halászlé. 4. Állatbőr. 5. Csecsemő. 6. Száزالék. Az első függőleges sor megfejtése: Mohács, az utolsóé: A kérők. Mind az elégia, mind a vígjáték szerzője a 225 éve született író, költő, Kisfaludy Károly.

**III. Lehet egy betűvel több?** 1. Plánta (rég) – palánta. 2. Teknő – tekenő (nép). Többben a vājling – vājdling szó-kettőssel próbálkoztak, de az első alak csak a nyelvjárásokban él. 3. Lány – leány (vál). 4. Bocsát – bocsájt (kissé nép). 5. Fakopács – fakopáncs (nem hiv). Néhányan a kopács – kopáncs alakpárt küldték be; az is jó. 6. Muslica – muslinca (nép). 7. Halvány – halovány (rég). 8. Kocsmá – korcsma (rég). 9. Reszli (biz) – resztlí. Erre elég sokan nem találtak rá, pedig értelmező szótárunkban benne van. 10. Slag – slaug (biz). Ez is többeknek gondot okozott. Vagy tízen az acskó – zacskó változatpárt küldték be, s ezt a megoldást, noha szótárunk a nyelvjárási acskó alakot nem tartalmazza, elfogadtuk.

**IV. Szójátékos csattanó.** – Azért, hogy gúnyt űzzön belőlem.

Azok közül a megfejtőink közül, akik elérték a sorsolásban való részvételhez szükséges 70 pontot, a Tinta Könyvkiadó jóvoltából ezúttal a következők részesülnek könyvjutalomban: Bella Éva, Sopron, Győri út 1. (9400); Bognár Istvánné, Tatabánya, Cseri u. 24. I. 2. (2800); Éder Krisztina és Kim Levente, Budapest, Vezér u. 149. F) épület 9. (1148); Geszti Gyuláné, Pécs, Kassa u. 2/2. (7623); Kiss-Berta Beáta, Budapest, Duna u. 67. (1185); Laskay Ildikó, Ajka, Deák F. u. 50. (8400); Németi Attila, Isaszeg, Alkotás u. 6. (2117); Palotai Erzsébet, Nyíregyháza, Arok u. 12. (4400); Váll Józsefné, Miskolc, Pállos út 2. 4/1. (3525); Wajzer Sarolta, Püspökladány, Frankel Leó u. 17. (8066). A nyerteseknek szívből gratulálunk!

### A Pontozó új feladatai

**I. Egy nyelvész és egy zeneszerző.** Ha olvasóink rátalálnak a meghatározások által megkívánt válaszokra, akkor – felülről lefelé olvasva – a 2. oszlopban annak a 100 éve elhunyt tudósunknak a nevére bukkanhatnak, aki nagy érdeklődéssel tanulmányozta a keleti, török-tatár nyelveket, az 5. oszlopban pedig annak a zeneszerzőnek a nevére, aki egy jól ismert mű megzenésítésével éppen 170 éve nyerte el a Nemzeti Színház pályadíját. A két családnévért 7–7, a megzenésített mű címéért pedig 5 pont jár. A telitalálatos megfejtés tehát 19 pontot ér.

1. Egy iparos munkája
2. Fúvós hangszer
3. Segítőkézség
4. Délben eszik, tájias szóval
5. Erőszak
6. Gyógyítás
7. Különleges forrásvíz


**II. Betűk helycseréje.** Bizonyos szavak között olykor tréfás, játékos összefüggések figyelhetők meg, többek között az, hogy ha két betűjüket felváltjuk egymással, egészen más szó lesz belőlük. Így pl. talál igenkből, ha két magánhangzóját kicseréljük, egy egészen más ige lesz: tálal. A következőkben olvasóinknak öt – igaz, olykor elég mehökkentő – meghatározást kell egy két szóból álló szókapcsolattal kifejezniük, de úgy, hogy a két szó elemei mindössze két betűjük felcserélése révén különbözzenek egymástól! Mindegyik helyes válasz 3 pontot ér, a telitalálatos megfejtés értéke tehát 15 pont!

1. Hozzá nem értő egyházi alkalmazott:
2. Rideg épületmaradványok:
3. Telt idomú tojásétel:
4. Színét vesztett tengeri emlős:
5. Minden áldozatra kész szenteskedő:

**III. Nyolcszor nyolc.** Ha olvasóink helyesen töltik ki a mellékelt ábrát, akkor a bal felső sarokból elindulva és a jobb alsó sarokig eljutva egy 100 éve született írónk, költőnk vidám versének címére találhatnak. Ha ez után ügyesen átrendezik a sorokat, ugyanebben az átlóban a költő egy másik versének címére is rábukkanhatnak. A két verscímért 8–8, a költő nevéért pedig további 5 pontot szerezhhetnek. A helyes megfejtés tehát 21 pontot ér!

1. Táplálékát újra rágja
2. Hajdani fegyver
3. Balti állam
4. Valamire irányuló érdeklődés
5. Idős nénike
6. Kulacsot vonhatnak be vele
7. Gondolatmenetben fontos mozzanat kihagyása
8. Nagyon megjied


**IV. Szójátékos csattanó.** Megfejtésül a Strandon című túloldali rejtvény csattanóját kell beküldeni. A helyes megfejtésért 25 pont illeti meg a beküldőket.


Az e számunkban közzétett rejtvények együttes értéke kerekén 80 pont, de már 65 pont is elég ahhoz, hogy a megfejtés beküldője részt vehessen a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. Mivel lapunk következő száma csak október elején jelenik meg, olvasóink a feladványok megoldását **2013. szeptember 15-éig** küldhetik el címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, Budapest, Károlyi u. 16. (1053), vagy a rovat vezetőjének e-mail címére: gretsyl@t-online.hu.

Minden megfejtőnek jó szórakozást, kellemes nyaralást és sikeres megfejtést kívánunk a rejtvények szerzői:

**Grétsy László (II.), Harmati Gizella (III.), Láng Miklós (I.), Schmidt János (IV.)**

# Szójátékos csattanó

## Új szavak, kifejezések (75.)

A VICC CSATTANÓJA	NÉVELŐ SUNYI, ROSSZ- INDULATÚ	AD EGY POFONT	ESŐN ÁLLÁS ERNYŐ NÉLKÜL	IRISZ (VIRÁG)
... FUTÁSA; VÖRÖS- MARTY EPOSZA				
KÉST FENŐ				
KUPAC, HALOM				
MÁSHOVA HELYEZ				
UGYAN, DEHOGY!				
MAGYAR TERMÉK NAGYDÍJ, RÖVIDÍTVE			OLASZ AUTÓJEL VÁR BELSEJE!	DOSSZIE OKMA- NYOKNAK
AZ EBRO PARTJAI!		OPERA- ÉNEKESEK MŰSORA ÓRAVÉG!		BÓR ZADAR IS A PARTJÁN FEKSZIK
RÓMAI 1-ES			ÜVÖLTŐ OSZTRÁK AUTÓK JELZÉSE	FELVETET AZ ISKOLÁBA RAJT
PATKÓS ...; NÉHAI SZINESZNŐ ATOMMAG!		NEM IS EMERRE! A HÁZBA BALLAGÓ		A BALA- TON IS EZ
CSAPAT- BAJNOK- SÁG, RÖV.			PÉLDÁUL MÜNCH- HAUSEN!	ANGOLNA, NÉMETÜL (AAL)
SVÉD AUTÓJEL	A NEM- JÓJÁT!		A PÁPAI KORONA NÉMET VÁROS	
GRAMM, RÖVIDÍTVE	RÓMAI 100-AS			
				KORSZAK, REZSIM
SZATMÁRI- SIKI FALU- BAN ÉL KÁLIUM	SEBÉSZI BEAVAT- KOZÁS URÁN			DALVÉG! TÜRÖS CSUSZA ÍZESÍTŐJE
GYORS LÁBŰ ATLÉTA			ZENEI RENDEZŐ, SZERZŐ (ERVIN)	VAK- BUZGÓ
ÉSZAK, RÖVIDÍTVE	DEHOGY! OSZMÁN- TÖRÖK TISZT	120 ÓRAI NYELV- TANÁR TARTJA		
AZ Ő OPERAJA AZ YS KIRÁLYA (ÉDOUARD)			A VÉGÉN LEBŐG! APUCIT IMÁDÓ	FÉLSZEG! ELBESZÉ- LÉS, RÉGIESEN
			ZARA- GOZA FOLYÓJA IDEGVÉGI!	
AMPER PUHA, BOLYHOS FONAL		PÉLDÁUL A LILI BÁRÓNÓ CINEDÉNY		
AUSZTRIA HATÁRAI! PERC, RÖVIDÍTVE	AVITT DOLOG LJHÜRT FESZÍTŐ			MI TÖBB FÉMÍTŐ- MEGCIKK
			FÉLSZÁZ! CSEH- ORSZÁG NOB-JELE	ÉSZAK- ÍRORSZÁ- GI TŐ (REE)
FOGBÉLI NARANCS- SZÍN			KORTÁRS ÍRÓ (BÉLA)	MÁSSAL- HANGZÓ, KIEJTVE
LAKÁS BEJÁRATA			HAJVÉGI!	
ÁRAM- FORRÁS FAJTÁJA				
 Z				

### STRANDON

– Azt mondtad, le akarsz barnulni. Akkor miért húzódasz mégis félárnyékba?

(A választ az ábra fő sorában rejtettük el.)

### Nem szótározott szavak tárháza

**dob egy hátast** – meglepődik

**életvezető** – az angol *coach* (kócs), voltaképpen 'segítő szakértő' újabb magyarítása (Petőfi Népe, 2013. jan. 19.)

**élménykonyha** – a főzés körülményeit, művészetét is megmutató, láttató étterem, másként: *látványkonyha*. (Petőfi Népe, 2013. febr. 20.)

**emlékezetkultúra** – emlékezeti hagyomány, egy adott történeti eseménnyel kapcsolatos gondolati és beszédhagyomány. Pl. „Az emlékezetkultúra nélkül nem létezik család, közösség, nemzet.” (Petőfi Népe, 2013. febr. 26.)

**etikus hekker** – jó cél (a veszélyre való felhívás) jegyében működő számítógépes kalóz (*hacker* – *hekker*). Voltaképpen: oximoron. Pl. Az egyik „egyetemen” nemrég etikus hekker képzés indult. (Ezt voltaképpen így kellene írni: *etikus-hekker-képzés*, de jobb: *etikus hekkerek képzése*.)

**felhőszolgáltatás** – az információs technológiában: *internetszolgáltatás*. Gazdag szócsaládjára van alakulóban: *felhő alapú szolgáltatás*, *felhősődés*, *számítási felhő*.

**görke** – a *görény* becézve. Pl. „Egyre kedveltebbek, mert igen aranyos, viszonylag kezes jószágok a szép, fényes bundájú és mozgékony görények... A *görcék* sajnos elég érzékeny állatok...” (Petőfi Népe, 2013. márc. 18.)

**grappling** – a birkózás és a cselgáncs keveréke: „Ebben a sportágban ütni, rúgni nem lehet, de fojtani, feszíteni igen”. Változata: *gi-grappling*: judoruhában lépnek szőnyegre a sportolók. (Petőfi Népe, 2013. ápr. 3.) Szómagyarításra javasoljuk!

**habizti** – a *ha biztos* formula rövidülése; jelentése: biztos, persze. Igés formája: *habiztál* – igazad van. Szleng.

**halálfésű** – a (minden érintettet egyaránt sújtó) fűnyírólöv metaforikus megnevezése

**kézműves** – családi-házi, manufakturális termék, ma már: bor, sajt, sőt jelzőként íz. Pl. *kézműves magyar ízek*. Korábban csak kisiparosokra vagy népi iparművészekre alkalmazták.

**kockológia** – strukturális építészeti stílus

**lélekrák** – (hiedelem szerint) bebeszélésből következő daganatos megbetegedés (Népszabadság, 2013. jan. 29.)

**mingli, minglilét** – a hagyományos párkapcsolat és a szinglilét (független egyedülét) közötti átmenet. Pl. „Az egyik oldalon a külön lakás és a függetlenség, a másikon a közös programok és az összetartozás. Ez a kettősség jellemzi a *mingliket*, akiknek az életformája valahol a szingliség és a hagyományos párkapcsolat között keresendő.” (Petőfi Népe, 2013. febr. 27.)

**set-top-box** – (a műsorszórás digitális átállását követően) a digitális adás vételére alkalmas készülék. Szómagyarításra javasoljuk!

**szempa** – szemüveg (szleng). Továbbiak: *napszemcső*, *napszemcsi*.

**villámcsődület** – a *flashmob* magyar megnevezése (Petőfi Népe, 2013. ápr. 9.)

Holczer József gyűjtéséből is válogattunk. A rovat 1998–2010. közötti anyagát tartalmazza a Jelentés a magyar nyelvről. Új szavak, kifejezések (szerk.: Balázs Géza) című kötet. Új magyar szavakat, illetve szómagyarításokat javasolhat/közölhet itt is: [www.szomagyarito.hu](http://www.szomagyarito.hu).

B. G.

balazsge@due.hu



# NYELVÉSZ • LELETEK

ELVÉSZLELETEK

Almádi első, legalábbis az eddig előkerült adatok alapján, cukrászdája. Ne tévesszen meg senkit, hogy az épületen, bár alig láthatóan, váróterem felirat van, aminek története a következőkben derül ki. A Veszprémi Hírlap 1902. november 16-i számában megjelent cikk: „Jövő évre

Ennél jobban aligha lehetett volna megkeverni ezt a mondatot! (Beküldte **Láng Miklós** Balatonalmádiból.)

anyagot, konzerválószer és gondoskodik a atálásáról. Fürdés után célszerű 10 percen alkalmazni a még nyirkos bőrön. A tünetek azaz, mert ronthatja a bőr állapotát. A kró-tünetek viszont javulhatnak a mértékletesen kor egy nyári nyaralás, utazás, nemcsak a napsugár jótékony hatása miatt is. **hatók.**

Ez a nyári nyaralás ugyanolyan, mint a háromkerektű tricikli! (Beküldte **Láng Miklós** balatonalmádi olvasónk.)

núleg bonyolultabb. A kínai politikai világ egyik legfőbb sajátossága, hogy az egyes csoportosulások vagy szövetségek nem a különböző politikai nézetek alapján jönnek létre. Ennél sokkal súlyosabb és fontosabb kötetést jelentenek a személyes kapcsolatok, a regionális kapcsolatok (honnan származnak, vagy hol dolgoztak korábban) vagy éppen a protezsálói hálózatok. Egy reformszellemű politikus protezsáltja lehet kőkonzervatív és vica versa. Például a hivatalos

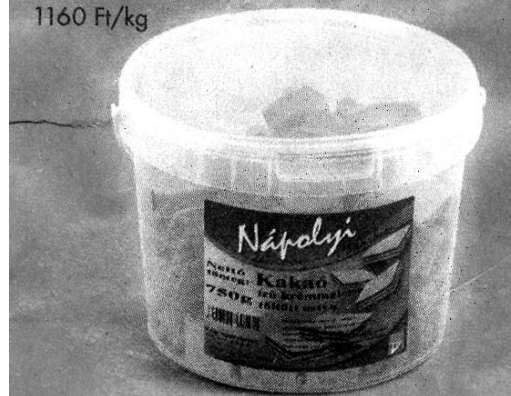
A latin *vice versa* (jelentése: és viszont, és megfordítva, kölcsönösen) kifejezés a gondatlan nyelvhasználatban – valószínűleg a második szó -a végződésének hatására – gyakran *vica versá*vá torzul. Az ilyen elírás (Népszabadság, 2012. november 16. 4) a tájékozottabb olvasók szemében ronthatja a cikk és ezáltal a lap hitelét. Okuljon hát belőle a szerző és a szerkesztő – *vice versa!* (K. G.)

**Vízszintes:** 11. Meglátogatod az iszlám szent városát (két szó). 12. Pá-pák neve. 13. Brazília. 14. Személyes névmás. 15. Közgazdaság-tudományi Kar. 16. Tűz – franciául. 17. Vas és kálium. 18. Arany – spanyolul. 19. Eltérő. 20. Olcsó húsnak hig a ... 21. Enyvet nyújt át (két szó). 24. Négyel. 25. Tojás – angolul. 26. Feleségrag. 27. Ilyen centrum is van. 28. Kínai Népköztársaság. 29. Zambia, Spanyolország és Svédország. 30. Kötőszó. 31. Ráadásul. 32. Partjelző szokta jelezni. 33. Ifjúkorát fák között töltötte (két szó).

Új nyelvtani kategória! A megoldás a -né képzőt (asszonynévképző) adta ki. (Holczer József)

## Nápolyi vödörben töltött ostya

többféle, 750 g,  
1160 Ft/kg



Budapesti vödörben már nem is jó? (Wagner Alfréd, Budapest)

Később súlyos betegség támadta meg Schumannt, ezzel együtt öt szimfóniát, nyitányokat, versenyműveket, oratóriumot, operát és kamarazenei műveket alkotott.

Ezzel együtt? Talán: *ennek ellenére!* (Holczer József)

## Európai uniós kérdések terítéken **Merkelénél vizitál a Cameron család**

Kétnapos látogatásra Németországba indult tegnap David Cameron. A brit kormányfőt Angela Merkel hívta meg, még hozzá családi vizitre. Ez az első s kilátásba helyezte, hogy a következő választások után, legkésőbb 2017-ig igen-nem referendumot irnak ki a brit EU-tagságról. Berlinben meg-

Három évvel ezelőtt (ÉA 2010/3: 7) már megírtam, hogy a *vizitel* látogatást tesz valahol, valaki(k)nél' igét sajtónyelvünk egyre gyakrabban *vizitál* alakban használja. Íme egy újabb példa erre a Népszava április 13-i számából. Fájlnám, ha a *vizitel* végképp eltűnne, mert például ebbe a címbe jobban illenék a maga enyhén ironikus mellézközgével. (K. G.)



Étkezésen – és esetleg szónokok megdobálásán – kívül mire lehet használni az élelmiszerboltban kapható tojást? – kérdezi Wagner Alfréd budapesti olvasónk. (G. L.)